

MUNKÁSÜGYI SZEMLE

KÖZLEMÉNYEK A MUNKÁSBIZTOSÍTÁS, A SZOCIALIS EGÉSZSÉGÜGY, A MUNKÁSVÉDELEM, A MUNKAVISZONY ÉS AZ IDE VONATKOZÓ JOGGYAKORLAT KÖRÉBŐL.

SZERKESZTI: KIS ADOLF.

TÁRSSZERKESZTŐK: Dr. STEIN FÜLÖP és Dr. HAHN DEZSŐ.

Megjelenik minden hó 10-én és 25-én. Előfizetési ár egy évre 20 korona. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., Rózsa-utca 29. szám. Telefon: 93-99. Postatakarékpénztári csekk-számla 24.911.

A foszfortilalom a képviselőházban.

Miután négy teljes évet engedtünk lefolyni, míg végre döntő lépésre határoztuk magunkat a foszforkérdés tárgyában, a f. év őszén mégis csak a ház asztalára került a fehér (sárga) foszforok a gyufagyártásban való felhasználásáról szóló tilalom.

Ha ismerjük a vonatkozó törvényjavaslat előzményeit, akkor alig ringathatjuk magunkat abban a reményben, hogy a javaslatnak az elkészítését és benyújtását a magyar közvélemény nyomásának köszönhetjük. Míg ugyanis Ausztria nem lépett a tilalom útjára, addig bizony a mi közvéleményünk sem igen nyugtalankodott ez irányban. Hallottunk ugyan e tárgyban készült beadványokról, melyekre válasz nem érkezett; láttunk e kérdéssel foglalkozó könyvet, melyet csak néhányan olvastak és hallottunk felolvasásokat is e kérdéstről, melyeket gyengén látogattak: a nagyközönség és a hivatalos körök érdeklődését azonban egyaránt hiába kerestük. És ezen a szemlén, valamint a Törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesületének kiadványain kívül egy-egy másik szaklapban eltévedt cikktől eltekintve bizony a nagyközönség organumaiban nem szerepelt a foszforkérdés. Alig tévedünk tehát, ha azt hisszük, hogy a képviselőházban október havában benyújtott és immár le is tárgyalt törvényjavaslatot most sem közvéleményünk nyomása kényszerítette ki, hanem az sokkal inkább az Ausztriában elfogadott tilalom és a vámközösség intézménye kombinált hatásának eredményeképp jött létre.

Bármint álljon is azonban a dolog, a foszfortilalom kérdése végre is a megoldás stádiumába került és 1913-ban a foszforos gyufáknak nemcsak gyártása, hanem forgalomba hozatala is meg fog szünni nálunk, ámbar, amint a kereskedelemügyi minister a ház munkásügyi bizottságában mondom, foszfornekrozis-esetek még ezután is lesznek, mert ez a borzasztó betegség 10-20 évvel a gyárban való dolgozás után is megtámadhatja a munkást. Azonban a javaslat nem minden keserű mellékiz nélkül hagyta el még ily későn is a törvényhozás retortáit, amint arra mindjárt rátérünk.

Mielőtt azonban a törvényjavaslat előkészítéséhez és annak örvendetes mozzanatokát sem nélkülöző tárgyalásához fűződő megjegyzéseinket előadnók, mindjárt bevezetésül egy sajnálatos tényt kell megállapítanunk, és pedig azt, hogy nálunk mily bámulatos csekély hatása van az olyan mozgalomnak, melyet nem valamely hangos és hatalmas pártfogókkal rendelkező érdekképviselő igyekszik indítani. Legjobb bizonyítéka ennek a fosz-

forjavaslat. Három éve annak, hogy az e kérdésben már csak nemzetközi összeköttetéseinél fogva is leginkább nyilatkozni hivatott egyesület, a Törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesülete ismételten, beható érveléssel felszerelt kérvényekkel fordul a kereskedelemügyi kormányhoz, a gyufagyárak viszonyainak tanulmányozására egyik kiváló orvosunknak megbízást adott, ki ennek alapján a kérdéstről érdekes munkát írt, az egyesület a foszforkérdésről előadást tartatott, és mindennek nem volt meg annyi hatása, hogy most, midőn a törvényjavaslat tárgyalására kerül a sor, egy szóval is említés tétessék arról, hogy ez irányban Magyarországon már hosszabb idő óta akció folyik, mely figyelmen kívül nem hagyható érveket hozott felszínre a foszforkérdés megoldásának a sürgősségét illetőleg. Azért kívánjuk ezt érdemleges fejtegetéseink megkezdése előtt kiemelni, mert annak a körülménynek az egyszerű mellőzése és elhallgatása, hogy nálunk is már három év óta állandóan kívánják a fehér (sárga) foszfornak a gyufagyártásból való kiküszöbölését, valamint az erre vonatkozó nemzetközi mozgalomnak a nem kellő méltatása egész más színben tüntették fel a foszforjavaslatot nálunk, mint ahogy az ezen körülmények figyelembevétele mellett mutatkoznék.

Az érdekeikben, — az már más kérdés, mennyiben *jogosult* érdekeikben, — kétségkívül e javaslat által sértett gyufagyárosok ugyanis a felháborodás hangján keltek ki újságcikkben, az országgyűléshez benyújtott kérvényben és vezérszónokuk, *Hegedüs Loránt*, a Gy. O. Sz. igazgatójának a munkapártban és a képviselőházban elmondott beszédeiben az ellen a tény ellen, hogy kellő előkészület és kellő átmenet nélkül teszik ki a magyar gyufaipart a foszfortilalom csapásának, mely *Hegedüs L.* szerint a magyar gyufaipar háromnegyed részét el fogja temetni, *Lakner Adolf* az Unio gyufagyár igazgatójának a kijelentése szerint pedig 6—7 gyufagyár bezárását fogja eredményezni. A jóhiszemű, szocialpolitikai kérdésekben boldog tudatlanságban élő közvéleményünknek és az, úgy látszik, a foszforkérdés dolgában hozzája és elődéhez intézett beadványokat alig ismerő kereskedelemügyi miniszternek a dolgok állásáról igen jól tájékozott gyufagyárosi érdekelttség az ártatlan, mit sem sejtő, váratlanul megtámadott áldozat hangján sorolja fel azokat az óriási veszteségeket, melyekkel a törvényjavaslat a gyufaipart és közvetve az egész magyar ipart hirtelen és átmenet nélkül sújtja, időt kér, hogy a halálra kellőkép előkészülhessen, és könnyező szemekkel beszél arról a szegény 7—800 munkásról, ki ezáltal kenyerét veszíti.

Mennyivel másképp áll azonban a kérdés a valóságban! A fehér (sárga) foszfor káros hatása az emberi szervezetre rég ismeretes és két évtized óta mindjobban kétségtelen lett az is, hogy a foszfornekrozist csak a foszfortilalom képes kiirtani. Finnországban már 1872-ben, Dániában 1874-ben kiadták a tilalmat, Svájc 1879-ben követte ez államokat és miután a gyárosok ellenállása 1882-ben megszüntette e tilalmat, 1898-ben az ott újra életbelépett; 1901-ben Németalföld, 1903-ban pedig a Németbirodalom adta ki a foszfortilalmat. A gyufaegyedárúsággal bíró államok közül Franciaország 1896, Románia pedig 1900 óta nem állít elő fehér (sárga) foszfort tartalmazó gyufákat. Svédországban 1901 július 1-je óta nem szabad fehér (sárga) foszfort tartalmazó gyufákat forgalomba hozni, sem oda bevinni. Ujabban Anglia is megtiltotta a fehérfoszfornak a felhasználását, valamint az ily gyufák bevitelét és az ausztráliai államszövetség is 1909-ben kiadta a beviteli tilalmat.

Az egy szakmában dolgozó gyárak természetesen, már csak a verseny nemzetközi jellegénél fogva is, egymás viszonyairól tájékozva szoktak lenni és így a magyar gyufagyárosok figyelmét is aligha kerülhette el az a körülmény, hogy a kulturállamok lassanként elhagyják a fehér (sárga) foszforos gyufák gyártását és hogy Magyarország, ha kulturállam akar maradni, előbb-utóbb ugyanerre az utra lesz kénytelen lépni. A Magyar Közgazda-

sági Társaság is érdekes felolvasás kapcsán foglalkozott már 1904 elején a foszforkérdéssel.

De ha mindez elkerülte volna a gyárosok figyelmét, vagy halvány reményt tápláltak volna az iránt, hogy Magyarország nem fog ebben a kérdésben a kulturállam minőségére igény tartani, akkor is minden kételyüket el kellett, hogy oszlassa az 1905. május havában a Svájcban ülésezett nemzetközi konferencia és az ennek kapcsán 1906. szeptember 26-án létrejött nemzetközi egyezmény a fehér (sárga) foszfornak a gyufagyártásnál való felhasználása tilalmazása tárgyában.

Ezzel ugyanis kétségek nélkül új stádiumba lépett a kérdés. A nagy nyugati nemzetek megállapodtak a tilalomra nézve. Igaz, Magyarország távolmaradt az egyezménytől és pedig természetesen a gyufagyárosok érdekében, mert a fogyasztóközönség vagy talán éppen az itt foglalkozást találó munkás érdekéről csak a teljesen tájékozatlan laikusnak lehet beszélni. De hát ha gyufagyárosaink saját kormányunknak az érdekeik mellett való kitartásáról oly biztosak voltak, nem látták-e be, hogy az erős szociálista párttal bíró Ausztria nem fog a tilalomnak ellenállhatni és hogy akkor már csak a vámterület közössége folytán Magyarország is kénytelen lesz utána sántikálni!

Bár lehetetlennek tartjuk, hogy ezt gyufagyárosaink teljesen és tisztán fel nem ismerték volna, — és ha nem ismerték volna fel, ezzel csak annak adták volna bizonyítékát, hogy az üzleti konjunkturák alakulásának felismerésére is képtelenek a helyzet iránti tájékozatlanságuknál fogva, — az eljárás, melyet követtek az volt, hogy az 1908. évi októberi értekezleten hangoztatott kártalanítási követeléseik által nagy akadályt gördítettek a kérdés megoldása elé. A kérdés megoldásának hosszú halasztásáért kereskedelemügyi kormányunk engedékenységen kívül tehát egyedül a gyufagyárosok tehetők felelőssé.

De már most mit szóljunk ahhoz, ha ugyanezek a gyárosok, akik egy a kulturnemzetet megszégyenítő eljárásba vitték bele e kérdésben Magyarországot az általuk felidézett huza-vona által, akik egynéhány év nyereségéért tovább türezték nálunk a foszformérgezéseket és szerencsésen annyira vitték a dolgot, hogy az egyezmény alapelveit helyeslő államok közül utolsónak csatlakozunk a berni egyezményhez, ugyanazok a gyárosok most, mintha ők eddig semmiről sem tudtak, semmit sem sejtettek volna, a mögé rejtőznek, hogy a foszfortilalom csak hosszabb átmenet után léptethető életbe. Mit szóljunk ahhoz, ha *Lakner* gyárigazgató p. o. 10—15 évet emleget, melynek a tilalom életbelépését meg kellene előznie? Hát, kérjük joggal, a gyufagyárosok csak akkor jönnek tisztába a foszfortilalom elkerülhetetlen voltával, ha a vonatkozó törvényjavaslat már a ház asztalán fekszik? Akkor, amidőn 1907-ben a Törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesületének 3. számú kiadványaként a kereskedelemügyi miniszterhez intézett előterjesztés a fehér (sárga) foszfor felhasználásának a tilalmazását illetőleg megjelent és azt igyekezett bizonyítani, hogy a tilalmat életbe kell léptetni mielőbb, különben mindennapi halasztással növekszik az ipar károsodása a tilalom folytán, akkor gyufagyárosaink, úgy látszik, még nem voltak azon a nézeten, hogy a hosszabb átmeneti idő kívánatos vagy egyenesen szükséges, mert hiszen akkor nekik maguknak kellett volna a tilalom életbeléptetését sürgetni, amint p. o. Németalföldön tényleg a gyárosok kérték a foszforos gyufák gyártásának a megszüntetését. Csak most, amikor már sikerült a tilalom elrendelését eléggé elhalasztani, most kezdik ők is az átmeneti idő fontosságát hangoztatni. Van-e ebben következetesség? Ha igazán, amint tényleg úgy is van, szükséges az átmeneti idő, akkor ebből az következett volna, hogy a gyufagyárosok ne nehezítsék a foszfortilalom behozatalát, hanem inkább sürgessék azt maguk. Ha ugyanis mindjárt 1906-ban csatlakoztunk volna az egyezményhez, teljes 6—7 év állott volna átmeneti időszakul ren-

delkezésre. Van-e azonban őszinteség abban, ha először a tilalom kitolását viszik keresztül, azután pedig, mikor a tilalom már el nem ódázható, a gyufaipar előkészületlen voltát hangoztatják és a tilalom életbeléptetésének a halasztását követelik?

De vajjon tényleg oly nagy átmeneti időre van-e szükség, mint feltüntetni szeretnék? *Lakner* cikke szerint (Pester Lloyd, november hó 29-iki szám) egész más a svéd gyufagyártási üzem, mint a foszforos gyufák készítése. Ezzel szemben *Moldoványi István* ipari főfelügyelő, tehát egy nem érdekelt szakember a *Közgazdasági Szemlében* 1904-ben a következőket írta: »Technikai tekintetben sem ütközik a foszforos gyufák gyártásáról a svéd gyufa gyártására való átmenet számba vehető akadályokba¹⁾ és »a svéd gyufák gyártásához — legalább a kis üzemeknél — új munkagépek beszerzése alig szükséges.«²⁾ Olyan egészen más aligha lehet tehát a svéd gyufák gyártásának az üzeme, mint a foszforosoké és hogy a munkások a svéd gyufák előállítását is gyorsan el fogják sajátítani, maga a kereskedelemügyi miniszter is elismerte. De még egy más körülmény is számba veendő itten és ez az, hogy gyufagyáraink egy része már is be van rendezve a svéd gyufák gyártására, sőt be volt már 1904-ben is rendezve, midőn *Moldoványi* szerint 16 gyufagyár közül 11 már részben állított elő svéd gyufákat, sőt háromnál a termelésnek már több mint a fele a svéd gyufára esett. Ha ez óta, midőn a foszfortilalom időpontja félreismerhetlenül egyre közelebb jött, továbbra is történtek a foszforos gyufák gyártására vonatkozó befektetések, kinek a hibája ez? A munkások életükkel fizessék-e ezt a jogosulatlan tőkebefektetést, vagy pedig az adófizetők tömege térítse azt vissza? Ha ily követeléseket gyárosaink ismételtén fognak hangoztatni és a munkásvédelem ily elemi kérdéseinek megoldása elé is akadályokat fognak gördíteni, akkor a közvélemény szimpatiaját alighanem ép úgy el fogják veszíteni, mint a gazdák érdekeltsége. Utóvégre is nem tudjuk, mi károsabb: tömegek rossz táplálkozása árán magas gabona és állatarakat fentartani vagy a nekrozisban szenvedő munkások holttestén keresztül gázolva iparpártolást csinálni!

A közvélemény, éppen a foszforkérdésben indított mozgalom nem ismerésében, a helyzetet nem így látta és a képviselőház is ennek alapján határozott, midőn a termelés tilalmazását a törvényjavaslatban tervezett 1912. évi július hó 1-je helyett 1913. évi január hó 1-ére állapította meg, a forgalombahozatal és foszforos gyufák raktáron tartását és behozatalát illető tilalmat pedig 1913. évi január hó 1-je helyett 1913. évi július hó 1-éig tolt ki. Hogy ennek a halasztásnak tényleg hasznát fogja-e látni maga a magyar ipar, azt nem tudjuk, mert ez által a foszforos gyufák behozatali tilalma is fél évre kitolatik; annyi azonban bizonyos, hogy igaza van egyik előkelő napilapunknak, melytől ily szociális érzéket nem igen szoktunk meg, midőn azt mondja, hogy »a ma megalkotott új törvény (t. i. a foszfortilalom) már csak eső után köpönyeg lesz«, mert két éven belül ugyanis meg lesz valószínűleg a gyufamonopólium és akkor az állam mint termelő még sem fogja vigan tovább tenyészthetni a nekrozist.

Félünk, hogy az a hipokrizis, mely sajnos a foszfortilalom sorsában nyilatkozott, általános jelenséggé lehet szociálpolitikai törvényhozásunkban. Mert a gyufamonopoliumra való áttérés is ily természetű lesz alighanem. Ma kibocsátja az állam a foszfortilalmat, holnap monopoliummá teszi a gyufát; ma kimondja a kereskedelemügyi miniszter, hogy kárpótlás nem jár szociálpolitikai intézkedésekért, félünk, holnap azonban az adózók pénzén az egyedárúság behozatala címén megváltja a gyárakat.

Szerettünk volna a javaslat tárgyalása kapcsán még sok más mindenre kitérni. Óhajtottunk volna néhány szóval válaszolni egyik kiváló jogtudósunknak, aki természetesen a gyufagyárosok orsz. egyesületének fel-

¹⁾ XXXVIII. évf. 31. köt. 230. old.

²⁾ U. o. 232. old.

Hibaigazítás.

A 777. oldal 17. sorában „egyszerű“ helyett „mindenki által megszerezhető ipar- és“ szavak olvasandók.

it
a
k

ö
d
t-
r-
el
k
n
é
j-
is
ra
in

m
in
tt
g,
ät
ig
a
li
ik
ik
r-
eg
ög

in
n.
n.
a
m
ök

n-
g-
el-

kérésére jogi véleményt dolgozott ki, mely nem mondja ki ugyan világosan, hogy kárpótlás jár a gyufagyárosoknak a tilalomból kifolyólag, de az ily igények támasztását jogrendszerünk alapján nagyon is lehetségesnek jelzi. Óhajtottunk volna a Pester Lloydban cikkező gyárigazgató azon megjegyzésére is reflektálni, melyet bizonyára jámbor áhítattal hallgatott tájékoztatlan közönségünk, hogy t. i. a jól berendezett gyárakban a foszfornekrozis ismeretlen és hogy az 1908. évi 24.929. belügyminiszteri rendelet (hibásan kereskedelemügyi miniszteri rendeletről beszél a cikkíró, ki maga is egy gyufagyár igazgatója és ezzel is bizonyítékát adja mennyire ismerik e rendeletet) bizonyára a kevésbé jól berendezett gyárakból is kiirtotta a nekrozist, mivel szemben csak bármely iparfelügyelői jelentés kézhezvételét ajánljuk, valamint dr. *Friedrich Vilmos* a gyufagyárakról szóló könyvének a lapozását; kivántunk volna végül arra az érvelésre is kitérni, hogy az állam engedélyével keletkeztek gyufagyáraink és így az állam azokat csak kárpótlás mellett tilthatja el a foszforos gyufák gyártásától, holott a valóságban itt nem a foszforos gyufák gyártásának az állami engedélyezéséről, hanem csupán egyszerű telepengedélyről van szó stb. Sajnos azonban, nem lehetséges itt annyi helyet igényelni, hogy kifejthessük, mi származnék abból, ha minden szociálpolitikai alkotásnál, mely a vállalkozó anyagi érdekével legalább közvetlenül úgyszólván mindig összeütközik, kárpótlásokat osztanánk, mi egy német politikus szerint minden munkásvédelmet lehetlenné tenne egy csapásra, vagy ha elhinnők, hogy egy a művelt emberek türelmét is próbára tevő óvintézkedéseket követelő oly rendelet, minő a gyufagyári munkások védelme tárgyában kiadott belügyminiszteri rendelet, a munkások körében pontosan teljesítettik, vagy hogy a gyárosok azt a benne tőlük kívánt költséges beruházásokkal együtt szószerint betartják.

Csak arra akarunk még röviden kitérni, hogy a kereskedelemügyi miniszter *Almássy László* képviselő indítványára a legnagyobb készséggel a foszfortilalomról szóló törvényjavaslatban foglalt elzárási büntetésnek pénzbüntetésre átváltoztatásába beleegyezett. Itt ugyanis szintén egy általánosabb érdekű jelenséggel állunk szemben. A szociálpolitikai törvények megszégése rendszeresen nagy nyereségre nyújt a többi, a törvényt megtartó versenytárral szemben kilátást. Épp ezért a pénzbüntetés, kivált ha ügysem alkalmazzák azt szigorúan, csak igen gyenge szankciót tartalmaz. Énnél fogva súlyt kellene az ily javaslatoknál az elzárási büntetés fentartására helyezni. Sajnos, ezt a tárgyalás során senki sem vette észre, mi is inkább a jövőre gondolunk, mert tényleg osztjuk a nézetet, hogy a foszfortilalom legalább részben, ma már eső után köpönyeg!

De nemcsak sötét színeket, önérdék előtérbe tolását és sötét járatlanságot láttunk a foszfortilalom tárgyalásánál, hanem örvendetes dolgokat is és ez az, amit még konstatálni akarunk. Szociálpolitikai húrok rezegtek egyes felszólalók beszédeiben a tárgyalás napjaiul szolgáló december hó 15. és 16-án. Nagyon szép és helyes indítványt tett *Haydin Imre* képviselő, midőn a munkásügyi bizottságban azt kívánta, hogy az orvosok a foszfornekrozis esetek bejelentésére köteleztessenek. Bár ne jelezte volna a kereskedelemügyi miniszter ezt az orvosok felesleges megterhelésének, mert hisz ott, ahol ily fontos érdekekről van szó, nincs »felesleges« terhelés és ha a kereskedelemügyi miniszter látott volna foszfornekrozisban szenvedő munkást, bizonyára ő maga sem helyezkedett volna erre az álláspontra, vagy pedig a *Haydin*-féle javaslat visszautasítása mögött is ismét csak a foszfornekrozisért felelős gyárosok érdekeinek a védelme rejlik. Sokkal örvendesebb sorsa volt a kereskedelemügyi miniszter ellenzése dacára *Giesswein Sándor* indítványának, hogy a gyufagyárosok köteleztessenek, ahol fehér foszforral dolgoznak, alkalmazottaikat két hetenkint orvosi vizsgálatnak alávetni. Azzal, hogy a képviselőház ezt a javaslatot elfogadta és hogy a kereskedelemügyi miniszternek nem sikerült a gyárosokat ettől megmenteni, nagy lépés történt az átmeneti időt illetőleg a gyufagyári munkások

érdekében. Az orvosi felügyelet, ha ugyan pontosan fog e rendelkezés végrehajtani, nagyban hozzá fog járulhatni ahhoz, hogy kezdő nekrozisok enyhébbé tévessenek és hogy a baj beteg állapotban is a gyárban való állandó dolgozás által el ne mérgesíttessék. Mindenkinek nagy hálája illeti ezen kitünő indítványáért épp úgy, mint a foszforkérdés tárgyában megismételt interpellációért *Giesswein Sándort*, ki akkor, midőn mindenki csak a gyárosok átmeneti idejének a megkönnyítésére gondolt, egyedül vette észre, hogy az átmeneti időben a munkásról is kell gondoskodni.

A foszfortilalom képviselőházi tárgyalása kapcsán végeredményben mégis csak azt mondhatjuk, hogy szociálpolitikai közvéleményünk lassankint megmozdul. Igenis, bár a képviselőház a határidő kitolásával a foszforjavaslaton nagyot rontott, mégis a felszólalások és az utóbbi két indítvány mutatják, hogy lassan bár, de nálunk is lesz szociálpolitikai közvélemény, mely később, reméljük, mélyrehatóbb szociális reformokat fog keresztülvinni, mint amilyen a post festa jövő foszfortilalom.

Alaki kártalanítási jogunk fejlődése.

Irta: **Dr. Vályi Sándor**, a budapesti munkásbiztosítási választott bíróság elnöke.

II.

A munkásbiztosítási törvény életbeléptetésekor az állandó baleseti kártalanítási ügyek ellátására hivatott pénztári szervezet felállítva még nem volt. Az Országos Pénztár tényleges működését csak 1907. évi november 29-én kezdte meg és annak ideiglenes igazgatósága 1907. évi december 20-án tartott ülésében állapított meg először állandó járadékot — egy ügyben. A baleseti kártalanítási ügyeknek rendszeresebb ellátása az Országos Pénztárnál csak 1908. év utolsó negyedében vette kezdetét.¹⁾

Az 1907: XIX. t.-c. alapján kártalanítandó balesetek pedig, mint az ipari üzemek folytatásának elkerülhetetlen életjelenségei 1907. július 1-től kezdve az elintézetlen kártalanítási ügyek számát napról-napra szaporították. A baleseti sérültek és hozzátartozóik mind türelmetlenebbül kezdték sürgetni alimentációs jellegű igényeiknek kielégítését. Legnagyobb ostromnak voltak kitéve a felekkel a betegsegélyezés révén közvetlen érintkezésben állott kerületi és vállalati pénztárak. Ezek a helyi szervek nem térhettek ki a legégetőbb szükségleteknek legalább is részleges kielégítése elől. A felek kirívó nyomorán tehát eleinte akkép igyekeztek enyhíteni, hogy azoknak a tíz heti betegsegélyezési idő elteltén, vagy a gyógykezelés korábbi befejezésének idején túl is folytatólag táppénzt szolgáltatottak ki, vagy a megállapítandó járadék terhére előlegeket folyósítottak. Ez a humánus, de a törvénnyel ellenkező eljárás azonban az utalványozó pénztári közegekre nézve azzal a veszéllyel járt, hogy a baleseti kártalanítási igény meg nem állapítása vagy a táppénzen aluli összegben folyósítása esetén az előlegek utólag beszámíthatók nem lesznek. Úgyszólván tehát kényszerhelyzet állott elő arra nézve, hogy a kerületi munkásbiztosító pénztárak járadék-megállapító hatáskörük kiterjesztőbb értelmezésével igyekezzenek a járadék-megállapítási folyamatot megindítani s ezzel a várakozó felek panaszait törvényes formában orvosolni.

Ez a körülmény szolgálhat magyarázatául annak, hogy a leginkább szorongatott budapesti kerületi munkásbiztosító pénztárnak kezdetleges gyakorlata szerint, minden baleseti ügy helyi pénztári érdemleges elintézésben részesült. Minden baleset után, noha súlyos és következményeikre

¹⁾ L. az O. M. B. P. első évi jelentésének 86. lapján irt adatokat.

nézve kialakult sérülések esete forgott is fenn, vagy ha a kártalanítási igény elutasítása találatot is megokoltak, a nevezett pénztár igazgatósága a járadékigény jogalapja és mennyisége kérdésében határozatokat hozott, az ezekben rendszerint »időleges«-nek nevezett járadék megállapítását a sérült állapotának időnkinti változásához képest többszörösen meg is ismételte, sőt korábbi határozatát hatályon kívül is helyezte és módosította.

A budapesti munkásbiztosítási választott bíróság, melynek működése kezdetén az ilyen határozatok ellen irányuló felebvezések tömegesen terjesztettek fel, a kártalanítási ügyek elintézésének említett módját kezdettől fogva aggályosnak találta. Nemcsak azért, mert előre látta, hogy a halálos kimenetelű és a súlyosabb jellegű sérülésekkel járt balesetektől folyó igényeknek állandó kártalanítási ügykörben elintézése rövid időn belül mellőzhetetlen lesz, amely esetben az ugyanabból a balesetből eredő igények feletti ideiglenes hatályú ítélkezés felesleges s elkerülhető munka és költségtöbbletnek látszott. Ennél is azonban nagyobb súlytal esett mérlegbe az a megfontolás, hogy az igénylő felekre nézve alig helyrehozható jogsérelemmel járhat, ha a lényegére nézve állandó kártalanítási igényük nem az annak megállapítására illetékes, hanem hatásköri tekintetben alsóbbrendű autonóm és bírói fórumok előtt, és pedig az ideiglenes kártalanításra nézve előírt korlátozott perjogi szabályok alkalmazásával nyer érdemi elintézés. Ezért a nevezett bíróság kezdettől fogva oda igyekezett hatni adminisztratív és bírói intézkedéseivel, hogy a felek által állandó járadék iránt támasztott vagy természetüknél fogva ilyeneknek látszó igények a bírói döntést megelőzőleg elsősorban az Országos Pénztár autonóm hatáskörében tétessenek határozat tárgyává. Ennek az irányzatnak volt folytatása az, hogy a bíróság az állandó kártalanításra megérettnek felismert igényekre vonatkozó ügyek iratait az ideiglenes kártalanítás tárgyában bejelentett felebvezések tárgyalásra bocsátása előtt elnöki hatáskörben tett intézkedéssel tömegesen közölte az Országos Pénztárral előző határozathozatal céljából. Majd a legelső ideiglenes baleseti ügy tárgyalása alkalmából a súlyos baleseti sérülést szenvedett igénylőnek az időleges járadékot megállapító határozat ellen irányuló felebvezését visszautasította s az iratoknak az Országos Pénztárhoz áttételét rendelte el azzal a megokolással, hogy ez időszert választott bírósági eljárásnak nincs helye.¹⁾

Az Állami Hivatal bírói tanácsainak ebből az esetből folyólag hozott *5 elvi határozata* azonban az elsőfokú bíróságot érdemi eljárásra utasította abból az álláspontból, hogy a választott bíróság a pénztár határozata ellen irányuló felebvezést csak mint törvényben kizártat, vagy mint elkésettet utasíthatja vissza; más esetekben visszautasításnak nincs helye és pedig azon az alapon sem, hogy a pénztár a fölebvezett határozat hozatalánál szabálytalanul vagy hatásköre túllépésével járt el. Az érdemi határozat keretében elbírálandónak mondatott ki, hogy az adott esetben volt-e törvényes alapja időleges járadék megállapításának vagy ha a megállapított járadék a törvényes feltételek szempontjából *ideiglenesnek* minősítendő, annak megállapítását tárgyzó pénztári határozat ellen van-e helye a felebvezésnek.

Ez az elvi határozat s az a körülmény, hogy az Országos Pénztár a határozathozatala végett nagy számban odaküldött iratokat eintézetlenül

¹⁾ Az 1909. évi január 7-én meghozott 1908. P (bal) 133/5. sz. végzés vonatkozó indokai szerint: »a T. 88. §-ával ellentétesen találatot az az eljárás, hogy a helyi pénztár a baleset után csaknem egy év elteltével, mikor a sérült gyógykezelése befejezést nyert és a pénztári orvos a munkaképességcsökkenés fokát már százalékban is meghatározni tudta, az igénylő fél nyilván állandó járadékigénynek megállapításába bocsátkozott, noha a sérülés súlyosságára tekintettel a muló munkaképességcsökkenés fennforgása kizártnak tekinthető; ebben az esetben tehát időleges járadék megállapításának nem volt törvényes alapja. A T. 88. §-ának utolsóelőtti bekezdése sem nyújt alapot arra, hogy az Országos Pénztár határozathozatala évekig elődázható vagy a járadékunk a kerületi pénztár által való fokozatos leszállításával kijátszható legyen. Minthogy tehát a választott bíróság kétségen kívül állónak tekintette, hogy igénylőnek állandó járadékigénye vár megoldásra és már akkor is, amikor a kerületi pénztár a határozathozatalába bocsátkozott, az Országos Pénztárnak kellett volna határoznia, a bírói eljárásnak törvényes előfeltételül jelentetett ki, hogy előbb a kérdéses autonóm határozat meghozassék.

visszaküldte, az első fokú bíróságra nézve kényszerhelyzetet teremtett abban az irányban, hogy a szerinte állandó járadékigényeket is az egyéb kártalanítási ügyekre nézve előírt perjogi szabályok alkalmazásával kellett érdemi eljárásra bocsátania. Az ideiglenes járadékigények tárgyában beérkezett felebbezések tehát tömegesen kerültek tárgyalás és döntés alá. A budapesti munkásbirt. vál. bíróság (s eleinte a felső bíróság is) arra az álláspontra helyezkedett, hogy az ideiglenes járadék tárgyában hozott pénztári határozatok elleni felebbezések törvényileg kizárva nincsenek, hogy tehát az ilyen igények az Országos Pénztár határozat hozataláig terjedő joghatálylyal érdemileg elbirálhatók. Ehhez képest az ideiglenes járadékigények az Országos Pénztári határozat kézbesítését követő lejáratú napig terjedő hatálylyal biráltattak el, amely ügyekben pedig a bíróság tudomása szerint Országos Pénztári határozat még nem hozatott, azokban a nem muló munkaképtelenséget okozott baleseti következmények kártalanításául bizonytalan időre terjedő folytatólagos járadék állapított meg. A T. 167. §-a oly értelemben nyert gyakorlati alkalmazást, hogy a kerületi pénztár által is megállapított — s így jogalapjára már elismert — járadék felemelése eseteiben az ítéletnek erre vonatkozó, mint a perbeli követelésnek csak mennyiségét érintő része jogorvoslattal meg nem támadhatónak enuncióltatott. A birói gyakorlat ebben a szakában tehát az *elsőfokú bíróságnak is módjában volt, az előző végrehajthatóság szankciójával felruházott ítéleteket hozni*, melyeket a felső bíróság is csak e terjedelmen túl bíralt felül.

Ezek a gyors kielégítést biztosító ítéletek a jogkereső felek legégetőbb sérelmeit egy időre orvosolták. A kártalanítási ügymenet mélyebb megfigyelője azonban aggodalommal nézhetett elébe azoknak a bonyodalmaknak, amelyek elkerülhetetlenül fenyegettek arra az esetre, ha ugyanazon balesetek minősítése és következményeinek meghatározása kérdéseiben párhuzamosan két pénztár és két elsőfokú bíróság fog ítélezni. És ezek a bonyodalmak napról-napra szembetűnőbbé váltak nemcsak annak folytán, hogy a kártalanítási ügyek végleges rendezése az iratoknak egyik fórumtól a másikhoz küldözgetése miatt nem haladhatott előre, de a kártalanítási igény természetének megítélésében kifejezésre jutott éles ellentétek is a sima lebonyolítást akadályozták. Így az Országos Pénztár, mely kezdetben kitért a határozathozatal elől, utóbb azt az álláspontot foglalta el, hogy részéről az állandó járadék tárgyában való határozathozatalnak arra az időpontra visszamenőleg van helye, amikor a pénztári orvosok a munkaképességcsökkenést és annak fokát kialakultnak jelezték.

Ennek az állásfoglalásnak következményeképp jöttek létre azok a nem csekély feltűnést keltett Országos Pénztári határozatok, amelyek a helyi pénztár és választott bíróság által jogérvényes határozatokkal eldöntött járadékigényt visszamenő joghatálylyal, többnyire eltérő alapon tették újabb megállapítás tárgyává. És pedig, ha a pénztári orvosoknak a birói szakértőkénél kedvezőtlenebb véleménye alapján a biróilag megítélt járadéknál kevesebb állapított meg, úgy a már jogérvényesen marasztalt pénztár az ítélet végrehajtási kényszere alatt kifizetett járadékok többletének utólagos beszámítását és levonások útján visszatérítését is ki-mondta.¹⁾

Nem kell kommentár ahhoz, hogy az igénylő felek, kik rövid idő előtt a bíróság nagy apparátussal s ünnepélyességgel megtartott tárgyalásáról azzal a megnyugvással távoztak, hogy ügyük végrehajtható ítélettel megoldatott, milyen fogalmat nyerhettek arról a bíróságról, melynek ítéletét a kötelezett fél egyszerűen hatálytalaníthatta.

Ezen előzmények után jobb megoldási mód hiányában megkönnyebbülés érzésével kellett fogadni az Állami Hivatal birói tanácsainak 14. sz. elvi határozatát, amely a kártalanítási eljárás bifurkációjának

¹⁾ Pl. : az 1908: P. (bal) 76. sz. ügyben.

vajudó kérdéseit s az azokkal összefüggő bonyodalmakat császármetszési műtét bátorságával oldotta meg. Kiindulva abból az elvi álláspontból, hogy a kerületi pénztár által megállapított ideiglenes járadék az Országos Pénztárnak az állandó járadék tárgyában hozandó határozatáig *előleg* természetével bir, amely igény feletti végleges döntés a balesetbiztosítást központilag intéző szervnek el nem vonható hatáskörébe tartozik, kimondta azt a nagyjelentőségű elvet, hogy a kerületi munkásbiztosító pénztárnak *ideiglenes járadékot megállapító vagy megtagadó határozata nem felelbeztethető*. Ha az igénylő fél a kerületi pénztárnak ideiglenes járadékot megállapító vagy megtagadó határozatát magára sérelmesnek tartja, az Országos Pénztár határozatát kell kikérnie, illetve szorgalmaznia és a járadékigény kezdeti időpontjára (T. 70. §. 2. p. és 80. §.) visszamenőleg összes sérelmeinek orvoslását csak az Országos Pénztár határozata elleni korlátlan felelbeztetés útján érheti el.

E határozatban kifejezett elvi álláspontot még tovább viszi az Állami Hivatalnak egyik újabb határozata,¹⁾ mely szerint *ideiglenes járadék* iránt emelt *igény* a választott bíróságnál *közvetlen keresettel nem érvényesíthető*, hanem a félnek panaszával az országos pénztárhoz vagy a pénztárak felett felügyeletet gyakorló állami munkásbiztosítási hivatalhoz kell fordulnia.²⁾

Előrebocsátottam azt, hogy a 14. sz. határozat elvi állásfoglalását, mely végeredményben az összes baleseti kártalanítási ügyekben a rendelkezési jogot az országos pénztárnak és a kir. ítélőtáblai székhelyeken működő választott bíróságoknak hatáskörébe összpontosította, gyakorlati nézőpontokból — a most érvényben levő törvényre alapítható jobb megoldása nem létében — el kellett fogadni, mert alkalmazásával a kártalanítási igények elintézése egységes mederbe terelődött, az eljárás egyöntetűbbé és gyorsabbá vált. Azonban más kérdés, hogy a szóban forgó elvi határozat és azt kiegészítő, fentebb ismertetett, újabb felsőbírói döntés *összeegyeztethetők-e* az 1907: XIX. t.-c.-nek rendelkezéseivel és a *törvényhozónak akaratával*. Hogy ennek az elvi irányzatnak következményeképp bekövetkezett *rendszerváltozás megfelel-e a munkásbiztosítási intézmény jövőben megvalósítandó céljainak és eszményének?*

Nem akarok hosszasan időzni a 14. sz. elvi határozat indokainak cáfolatánál. Mert a járadékelméletre vonatkozó fenti fejtegetéseim során részletesen megvilágítani igyekeztem abbéli felfogásomat, mely szerint nincs alap a törvényhozó abbéli szándékának imputálására, mely szerint az ideiglenes járadékot előleg természetével kívánta felruházni. És a törvénymagyarázat megengedett határain túlmenőnek tartom azokat a következtetéseket, melyek erndménye szerint a kártalanítási ügyek intézésének az ideiglenes gondoskodást megvalósító stádiumában a bírói jogsegély kizártnak minősítettetett.

A törvény 91. §-a *expressis verbis* kimondja, hogy ha a *kerületi munkásbiztosító pénztár* vagy az országos pénztár az igényjogosultság

¹⁾ Á. Mb. H. 1910 okt. 13-án kelt 1910 P. 50/5. sz. végzése. Lásd e lapok I. évfolyamának 22. számában.

²⁾ Hogy e határozat csak a bírói és pénztári járadék-megállapító hatáskör bifurkációból eredt bonyodalmak áthidalása érdekében *célszerűségi* okból hozatott, kitűnik annak következő figyelemre méltó megokolásából:

»A 14. sz. elvi határozat elvi álláspontja, mely szerint ideiglenes járadék tárgyában felelbeztetéssel élni nem lehet, azt is maga után vonja, hogy az ideiglenes járadék iránt emelt igény közvetlen kereset útján sem érvényesíthető. Az ellenkező felfogás — mint azt a tárgyalt eset is tanúsítani alkalmas — zavarokra és jogbizonytalanságra vezetne, a jogegység megőrzését lehetetlenné tenné s végeredményben az egyes esetekben úgy az országos pénztár, mint az igényjogosultak súlyos károsodására vezethetne. Elég legyen itt rámutatni a következőkre:

Ha az első bíróság közvetlen kereset révén az ideiglenes járadékügyben határozna, úgy a 14. sz. elvi határozat fölhogásával szemben az ideiglenes járadék ügyében bírói ítélet hozatnék mindazon esetekben, midőn a pénztár a kitűzött záros határidő alatt nem határoz. Az ily módon meghozott bírói ítélet tehát megállapíthatna ideiglenes járadékot akkor, midőn az országos pénztár és az állandó járadék tárgyában ítélező bíróság ugyanazt az igényt azon a címen utasítaná el, hogy az illető baleset nem üzemi baleset, vagy az igénylő baleset esetére törvény szerint biztosítva nincs.»

feletti határozathozatalt indokolatlanul késlelteti, az igényjogosult fél közvetlen a választott bírósághoz fordulhat. A 158. §. pedig a felek és a kerületi pénztárak között a kártalanításra vonatkozólag keletkező vitás kérdésekre általában, kivétel nélkül állapítja meg a birói hatáskört.

E határozott törvényrendelkezésekkel szemben tehát a birói útnak elzárása vagy pedig kerülő utakra terelése, elvileg igen komoly aggodalomra adhat okot. Azt a legutóbbi felső birói kijelentést pedig, mely a birói jogsegély megszorításával a feleket *felügyeleti* panaszútra irányítja, a törvénynek nemcsak szavaival, de *szellemével is ellentétesnek tartom*.

Az elvi aggályoknál még nagyobb súlyt helyezek annak vizsgálatára, hogy a 14. sz. elvi határozat gyakorlati megvalósulása minő eredményekre vezetett.

Legelső, de csak átmeneti kihatású következménye volt, hogy az 1909. évi október havában létrejött elvi határozat publikálása után a felső birói elintézés alatt állott ideiglenes baleseti kártalanítás ügyekben az első birósági ítéletek feloldattak s ekkép, vagy pedig az első bíróságnál elintézetlen felebbezések visszautasításával a még 1907. és 1908. évek óta elintézetlen kártalanítási ügyek országos pénztári határozathozatal útjára tereltettek vissza. Mindez az ügyek eldöntését legalább 1—2 évre visszavetette.

Az állandó hatású eredmény pedig abban nyilvánult, hogy az egyéb (időleges és ideiglenes) kártalanítási ügyek száma minimumra szállott le; viszont az állandó járadékügyeké rendkívüli szaporodást ért el.¹⁾

Ennek a munkásbiztosítási szervezetre gyakorolt visszahatását abban látjuk, hogy a kártalanítási ügyek érdemleges határozattal elintézése *csaknem kivétel nélkül az országos pénztár hatáskörébe összpontosult*. A baleseti ügyekben hozott pénztári határozatok elleni felebbezések elbirálása pedig a kir. ítélő táblák székhelyén működő választott bíróságoknak vált csaknem kizárólagos feladatává. A többi választott bíróságok kellő ügyforgalom nem létében létjogosultságukat veszítették.

Végre előállott az a következmény, hogy a választott birósági ítéletek hatálya jelentékeny megszorítást szenvedett. Mig ugyanis az ideiglenes járadékigény érdemi elbirálhatásának ideje alatt a választott bíróságok a követelés mennyiségét érintő jogviták tárgyában felebbezhetetlen s az ítélet kihirdetésétől vagy kézbesítésétől számítva 3 nap alatt teljesítendő ítéleteket hozhattak, a 14. sz. elvi határozaton alapuló gyakorlat uralma alatt — a csak elvétve előforduló időleges baleseti perek eseteit kivéve — az állandó járadékügy perjogi formáihoz kötött választott birósági ítéletek a kártalanítási igény kezdeti időpontjára visszamenőleg *korlátlan felebbezéssel megtámadhatók* és semmi részben *előző végrehajthatóság szankciójával nem bírnak*.

Tekintetbe véve már most, hogy a baleseti járadékigények az igénylőkre nézve a mindennapi életszükséglet kielégítésére szolgáló sürgős és soronkívüli kielégítést igénylő követelések, joggal tehető fel az a kérdés, hogy a törvényhozónak a törvény 167. §-ában kifejezett szándékával, mely szerint az ideiglenes hatályú kártalanítási kérdésekben hozandó elsőfokú ítéleteket azonnali végrehajthatóság hatályával ruházta fel, összefér-e olyan megszorító értelmezés, mely e juriszdikciónak érvényesülését a gyakorlatban csaknem illuzóriussá teszi.

E kérdésekre még visszatérve, külön cikkben fogom nézetemet nyilvánítani arról, hogy a kártalanítási ügymenetnek az eddigi gyakorlattal inaugurált teljes *centralizációja* »de lege ferenda« fentartandó és intézményes alapon állandósítandó-e? Avagy pedig alaki kártalanítási jogunk eddigi fejlődési irányának megváltoztatásával, annak rendszerét más szervezeti s eljárási alapokon célszerű-e ujjaépíteni?

¹⁾Érdekesen tükröztetik ezt vissza a budapesti munkásbiztosítási bíróság ügyforgalmának következő adatai:

J (bal) ügy (időleges és ideiglenes kártalanítás tárgyában) érkezett 1908. évben 145; 1909. évben 234. Ebből a 378 ügyből ítélettel fejeztetett be 151; egyéb módon (többnyire visszautasítással), 227/1910. évben beérkezett 23 ügy, melyekből ítélettel csak 6 ügy nyert befejezést; a többi állandó üggyé alakult.

Á (bal) ügy (állandó kártalanítás iránti) érkezett 1908. évben 23, 1909. évben 366, 1910. évben december hó 1-éig már 400-on felül.

Az iparfelügyelők tevékenysége az 1909. évben.

Irta: **Hlavács Kornél**, miniszteri titkár-bíró.

A budapesti ipari főfelügyelő jelentése szerint a kerületi iparfelügyelők egyenkint átlag 219 napot töltöttek el az év folyamán külfoglalkozással. A fennmaradó 146 nappól még le kell vonni 52 vasárnapot 8 más ünnepnapot és legalább 14 napi szabadságot. Marad tehát a hivatali írásbeli munkák elvégzésére és a hivatalban jelentkező felek fogadására összesen 72 nap egy évben, ami havonként 6 napot jelent.

Ezen idő alatt az iparfelügyelőnek el kell készítenie a következő havi részletes utitervét, értesítenie kell a kazántulajdonosokat a kért kazánpróbák határnapjáról, teljesen fölösleges, részletes jegyzőkönyveket kell készítenie a megtartott kazánpróbákról, össze kell állítania az előző havi részletes utiszámlát és külfoglalkozási jelentést, aprólékosan indokolván és bizonyítván az egy hónappal előbb készült részletes utiterven történt változásokat, gondosan át kell vizsgálnia a távolléte alatt érkezett leveleket, az iktató- és tárgymutató-könyvet, össze kell olvasnia a tisztázatokot, mert mindezek a fontos dolgok a fegyelmi vizsgálatot elkerülni kívánó lelkiismeretes hivatalfőnök elsőrendű teendőit képezik.¹⁾

Ezeken kívül a kerületi felügyelő vezeti a gyári törzskönyvet, a kazánnyilvántartást, készít kimutatást havonként a megszemlélt és megvizsgált gőzkazánokról, tevékenységi nyilvántartást, leltárt, szakleltárt stb. A gyakorlati fontosságú ügyeket: a gyárvizsgálatokból kifolyóan szükséges intézkedéseket, telepengedélyezési, iparfejlesztési és baleseti szakvéleményeket, a többi hivatalos iratok elintézését és az évi jelentést, sztrájk tárgyalásokat, a végtelen fontos iparfelügyelői értekezleteket (*quae non sunt*) szintén nem szabad figyelmen kívül hagynunk.

Nem kell nagy szakismeret ahhoz, hogy ezen adatokból bárki is tiszta képet alkothasson magának az iparfelügyelői belső szolgálatról. Bürokratikus, csekély jelentőségű, nagyrészt értéktelen és céljukat tévesztett írásbeli teendők dominálnak és lefoglalják az iparfelügyelők idejét a nemzeti jólét emelése szempontjából oly fontos szociális feladataik elől. A *külső* szolgálat nagyrészt kazánvizsgálatok és kazánellenőrzési szemlék képezik. Az országban körülbelül 33.000 gőzkazán van, amelyet évenként egyszer ellenőrzési szemle alá kell venni, két és fél évenként beható szerkezeti megvizsgálás alá kell vonni és öt évenként viznyomással ki kell próbálni. Kivételt képeznek a lokomobil-kazánok, amelyeknél az öt évi használati időtartamon belül a szerkezeti megvizsgálás mellőzhető, továbbá a megvizsgált, vagy próba alá vett kazánok, melyeket ugyanazon évben külön ellenőrizni a rendelet szerint nem kell. Ha tehát az új kazánok próbáit, valamint a javítások folytán szükségessé váló rendkívüli kazánpróbákat nem számítjuk, a kazánbiztosí helyszini eljárások száma évenként a következő:

- 6.600 kazánpróba és beható szerkezeti megvizsgálás,
- 3.600 külön beható szerkezeti megvizsgálás,
- 22.800 ellenőrzési szemle.

A két főfelügyelő, valamint az orvos- és építészeti iparfelügyelő személyét leszámítva, a többi 65 iparfelügyelőre egyenkint 500 kazánügyi külfoglalkozás jut évenként. Ezzel szemben tényleg végeztek az iparfelügyelők 7.017 kazánpróbát, 2.826 szerkezeti vizsgálatot és 11.204 ellenőrzést. Nem került szerkezeti vizsgálat alá 774 kazán és évi ellenőrzés nélkül maradt körülbelül 11.500 kazán. A főfelügyelő jelentésében nem mondja meg,

¹⁾ Lásd a 17.001/1901. sz. keresk. min. rendelet 59. és következő §-ait.

hogy a személyzet 11.204 olyan kazánt szemlélt-e meg, amely az év folyamán próba vagy megvizsgálás alá nem került, avagy e számban a már többször említett miniszteri rendelet 51. §-a alapján a megvizsgált és kipróbált gőzkazánok is benfoglaltatnak-e. Ezen utóbbi esetben 21.000-nél több gőzkazán maradt az előírt évi ellenőrzési szemle nélkül.

A gőzkazánok vizsgálata és ellenőrzése közben szerzett tapasztalataikról az iparfelügyelők jelentéseikben igen röviden számolnak be. Csak a szegedi és lugosi iparfelügyelő ismerteti bővebben a megsérült gőzkazánok vizsgálata alapján leszűrt tanulságait. A bemutatott képek igen érdekesek. A szabadkai iparfelügyelő ujabban elterjedő *Hanneman*-féle önműködő tápláló készüléket ismerteti és vázlatos rajzát is közli, azonban fel kell hívnom figyelmét e készülék nagy hátrányára, melyet ő ismertetésében nem említett meg. E hátrány az, hogy a készülék nem mutatja azt vajjon működik-e vagy sem. Igen súlyos dolog, mert a kazánfűtő a hosszabb időn át kifogástalanul működő készülékben lassankint teljesen megbizik és a víz-állásmutatót nem ellenőrzi. Balesetek elkerülése végett ujabban e készülékeket hangjelző készülékkel egészítik ki, mely a táplálási szünetekre a kazánfűtőt figyelmezteti. Az iparfelügyelőnek ezt meg kellett volna említenie.

Az *építkezések vizsgálatát* a jelentés szerint a budapesti ipari főfelügyelőhöz beosztott építészségédfelügyelő végezte. Már az 1899. év óta e szerencsétlen kishivatalnok vállaira nehezedik Magyarország összes iparfelügyelet alá tartozó építkezéseinek szakszerű ellenőrzése. E hatalmas ügykörből fakadó óriási felelősséget minisztere előtt és az ország közvéleménye előtt egymagának kell viselnie. Ne bántsuk őt. A napilapoknak az építkezési szerencsétlenségekről nyitott megrázó, már állandó rovata bizonyára mélyen sújtja a kétségkívül igyekvő és jobb sorsra érdemes állami hivatalnokot. De kérdem: helyes-e ez így? Szabad-e valamely állami hivatalnokot nagyobb felelősséggel terhelni, mint amennyit a legkedvezőbb körülmények között elviselni tud.

Az építkezések ellenőrzésének szükségessége és lehetősége ma még vitás. Valamelyes felügyeletünk van. Én azt hiszem, hogy, ha az építőmunkásokkal szemben félreteszünk minden feiebaráti érzést vagy emberszeretetet, tisztán magán- és államgazdasági, pénzügyi szempontból is azt kívánja az államrézon, hogy az építkezések felügyelete hatályosabbá tétessék. A mai felügyelet nem reális. A budapesti modern ötemeletes bérpaloták építkezéseinek egyszeri megvizsgálása semmit sem ér. A vizsgálatok számát az építkezések nagyságához kell mérni.

Kellő személyzet nélkül ez természetesen lehetetlen. Az ipari főfelügyelő jelentése szerint Budapesten 200 és összesen 380 építkezés vizsgálatott meg. Tapintatos módon hiányoznak az adatok arról, vajjon a főfelügyelőségénél ezeken kívül hány építkezést jelentettek be és hány olyan építkezést talált az építésziparfelügyelő hivatalos útján, amelyről a főfelügyelő egyébként nem is értesült volna. A lugosi, máramarosszigeti, nagybecskereki, nagyszebeni, zalaegerszegi és fiumei kerületben a jelentés szerint egyetlen építkezés sem vizsgálatott meg. A szolnoki iparfelügyelői kerületben két emeletes ház építkezését vizsgálta meg az iparfelügyelő, azonban — hihetetlen dolog — de a kimutatás szerint e két emeletes ház munkások közreműködése nélkül épült fel. Az iparfelügyelő bizonyára akkor járt Szolnokon, amikor az építkezéseket már befejezték, vagy talán akkor volt ott, amikor még meg se kezdték az építkezést, de másodszor kiutazni nem ért rá.

* * *

A *gyárvizsgálatok* alkalmával az iparfelügyelők részletes jegyzőkönyvet vesznek fel és abba minden alkalommal körülbelül 70 olyan adatot kell bevezetniük, amely kisebb telepeken évek során át ugyanaz marad. Az adatok nagy részét fel sem dolgozzák. A munkaidőre vonatkozóan pl.

6 fő- és 13 alkérdésre kell a gyárvizsgálati űrlap szerint a kellő válaszokat összegyűjteni, az évi jelentésből azonban e kétségkívül fontos adatokról felvilágosítást nem nyerhetünk, bizonyára azért, mert az adatok feldolgozása munkába és időbe került volna. A túlságosan igénybevett személyzet erre tehát nem vállalkozhatott. A statisztikai adatokat tartalmazó táblázatok általában értéktelenek. Nem megbízható az alkalmazottak számára és nemére valamint korára vonatkozó kimutatás sem, mert nem ad hű képet még arról sem, hogy az iparfelügyelők által megvizsgált telepeken átlag hány munkás kapott az éven át alkalmazást. Pontosabb adatokat adhatnának a kerületi munkásbiztosító pénztárak, amelyek egyúttal az 1893. évi XXVIII. t.-c. 33. §-ában összegyűjteni rendelt statisztikai adatokat az alkalmazottak bérvizonyairól is kiadhatnák.

Az iparfelügyelők mai *statisztikai tevékenysége* a kellő eszközök híján nem komoly munka. Hiányos és hézagos. Semmiféle következtetések levonására sem alkalmas. Haszontalan idő-, pénz- és papirosfecsérlés, amely alól az iparfelügyelői kart már azért is fel kellene menteni, hogy tulajdonképeni hivatásának élhessen. A statisztika maradjon a statisztikusoknak. Igen fontos tevékenység az is. Igaz hogy csak akkor értékes, ha hivatásos szakemberek irányítják, azonban ezt a kérdést meg lehet oldani. Ha a statisztikai hivatalban nincs olyan egyén, aki a gyári és munkásstatisztika állandó és változó problémáit hosszas iparfelügyelői gyakorlat és műszaki ismeretek hiányában fölismerni és feldolgozni tudná, akkor az iparfelügyelői karból kell valakit odaállítani. Olyant, aki a kellő előismeretekkel rendelkezik és e munkára lelkesedéssel vállalkozik. Az egész iparfelügyelői kart azért nem kell hivatásától, a munkásvédelemtől elvonni. A mai rendszernek csak akkor volna értelme, ha a statisztikai hivatal helyett az iparfelügyelő bocsátaná ki a gyári statisztikai kérdőíveket, azok helyességéről a gyárvizsgálatok alkalmával meggyőződniek és megfelelő statisztikai segédszeméllyel feldolgozná. Egyetlen, folyton elégedetlenkedő magánirnokkal dolgozó iparfelügyelőktől e munkát ma követelni természetesen nem lehet.

Az év folyamán az iparfelügyelők a gyárvizsgálatok alkalmával 17.526 munkásvédelmi intézkedést tettek. *Ezzel az 1899. év óta* — amely időtől kezdve az iparfelügyelői jelentések könyvalakban kiadatnak — *a tett intézkedések száma megközelíti a 150.000-t.* Minden esetre tekintélyes szám, mely az iparfelügyelők működése iránt bizalmat követel. Csak az a kár, hogy a főfelügyelő nem számolt be azzal, vajjon az előző évi gyárvizsgálatok alkalmával tett intézkedések közül az iparhatóságok mennyit hajtottak végre. Tudni kellene azt, hogy melyik iparhatóság területén és hány intézkedést kellett az év folyamán megismételni, hogy az iparhatóságokkal szemben minden évben általánosságban odavetett vádat az adatok részletesen és megcáfolhatatlanul bizonyítsák. Amíg az iparfelügyelőknek végrehajtó hatósági jellegük nincs, addig a mai helyzeten csak így módon lehetne némiképen segíteni. Más szempontból is jó lenne ez. Egyes iparhatóságok és gyárosok is azzal védekeznek és panaszkodnak, hogy az iparfelügyelői kerületek személyzete sűrűn változik és az új iparfelügyelő elődjének intézkedéseit sokszor indokolatlanul megmásítja.

Nem valószínű ugyan, hogy e változtatások sokszor fölöslegesek vagy célszerűtlenek, mert felebbezés ritkán fordul elő. A gyárosnak pedig módjában áll igazságát keresni és csak önmagára vethet, ha ezt nem teszi. Azonban az ily vádak terjesztése az intézmény tekintélyét és hitelét rontja. Az ily vádak felmerülését meg kell tehát akadályozni. A legalkalmasabb mód erre a nyílt számadás.

Azt nem lehet egészen kiküszöbölni, hogy az iparfelügyelő néha hivatali elődjének intézkedéseiben változtasson. A balesetvédelmi technika haladásával lépést kell tartani. Azonban a fölösleges zaklatásokat kerülni kell. Az egyes iparfelügyelők ismereteinek hézagait ki kell tölteni, hogy eljárásaikban tervszerűek és egyöntetűek lehessenek. E célból gondosan össze-

állított szakkönyvtárt kell az iparfelügyelők rendelkezésére bocsátani és pontosan meg kell tartani a már többször kilátásba helyezett iparfelügyelői értekezleteket, amelyeken szakelőadók javaslatai alapján részletesen megbeszélhetnék a balesetvédelmi technika függő kérdéseit, továbbá meghallgathatnák az erre felkért egyetemi orvostanároknak az ipari egészségtan és méregtan köréből tartandó előadásait is. Igaz, hogy a 7–8 korona napi-díjjal utazó segédfelügyelőkre nem kis anyagi terhet róna egy-egy ilyen értekeztetés, azonban egy kis jóindulattal ezt a kérdést igazán meg lehet oldani.

* * *

Az iparfelügyelők 639 baleset helyszíni vizsgálatán vettek részt. Előző évben 765 ily tárgyaláson működtek közre. A visszaesést a főfelügyelő azzal indokolja, hogy az eljárási költségek viselése tekintetében az iparhatóságok, a munkásbiztosító pénztárak, az iparfelügyelők és az iparfelügyelőket ellenőrző hatóságok között némi nézeteltérések merültek fel, amelyeket egyes kerületi iparfelügyelők (a 41 közül tizenhatan) félreértettek. A munkásvédelem nemes ügye e félreértés áldozatául esett. A balesetvizsgálatok túlnyomó részét az egyetlen elfogulatlan és igazi szakértő, az iparfelügyelő nélkül tartották meg. Ne kutassuk, hogy a többszörös félreértést melyik hatóságnak és *mily tartalmú* hivatalos iratai idézhették elő. Megelégedhetünk azzal, hogy a félreértés immár nyilvánvaló és bizonyára gondoskodtak arról, hogy az iparfelügyelők a balesetvizsgálatokon, — ha csak más halaszthatatlan teendőik megengedik — ott legyenek, anélkül, hogy a felmerülő költségek a terhükre iratnának. A kir. iparfelügyelőkre e vizsgálatokon igen fontos hivatás vár. Első sorban, mint a kereskedelemügyi miniszternek felügyelettel megbízott hivatalnokai ellenőrizhetik, vajjon e vizsgálatokat az iparhatóságokkal legtöbb helyen azonos rendőrhatóságok a kellő körültekintéssel, az 1907. évi XIX. t.-cikk 85. §-ában felsorolt egyének bevonásával a baleset helyén sürgősen megtartják-e. Különösen rá kell erre mutatnom, mert a főfelügyelő jelentése szerint az egyik rendőrhatóság még halálos kimenetelű balesetek után is elmulasztotta a vizsgálatot. Igen súlyos dolog ez, hiszen az egész baleseti kártalanítási eljárásnak a balesetvizsgálaton felvett jegyzőkönyv képezi a törvény szerint alapját és kiinduló pontját. Egészen eltekintve attól, hogy a halálos baleseteknél már közrendészeti szempontból sem szabad a rendőri vizsgálatot elhagyni. Igazán kár, hogy a főfelügyelői jelentésben nincs nyoma annak, vajjon ezen esetek fölött az iparfelügyelő és főfelügyelő egyszerűen napirendre tért-e, vagy megtette-e a kellő intézkedéseket az elmulasztott vizsgálatok megtartásának elrendelése iránt.

A balesetvizsgálatokon szerzi az iparfelügyelő a legértékesebb tapasztalatokat. Bepillantást nyer az üzemek egyes fortélyába, amelyeket mindaddig több ízben tartott gyárvizsgálat dacára sem ismerhetett meg. A tanúk kihallgatása során meggyőződhetik arról, vajjon az üzemi viszonyokról eddig helyesen informáltak-e. Gondos mérlegeléssel megállapíthatja, hogy hasonló balesetek elkerülésére kell-e eddig tett intézkedéseit változtatni vagy újabb intézkedéseket tenni. A munkaadókat és a rendelkezési joggal feiruházott iparhatóságokat is könnyebb ily balesetvizsgálatok alkalmával a szükségességeknek talált intézkedések célszerűségéről ott a helyszínén a felmerült tapasztalatokra hivatkozva meggyőzni. Természetesen nem szabad belenyugodni abba, hogy a rendőrhatóság a balesetvizsgálatot — mint azt a brassói iparfelügyelő jelenti — következetesen ne a helyszínén, hanem hivatalos helyiségében tartsa meg, mert ez semmit sem ér.

A baleseti tárgyalásokon tapasztaltak alapján különben egyes iparfelügyelők alapvető javaslatokkal állnak elő. Kár, hogy a főfelügyelő jelentésében e javaslatokra nézve saját tapasztalatait nem közölte, amint azt szolgálati utasításának 10. §-a értelmében megtehetette volna. Igen figyelemre-

méltó p. o. a budapestvidéki iparfelügyelő javaslata, melyben ajánlja, hogy a gyalugépeknél az oly sok és súlyos balesetet okozó négyszögletes keresztmetszetű késtengelyeknek kiselejtezése és a »Carstens«-féle körkeresztmetszetű késtengelyek általános használata kötelezővé tétessék. A szabadkai iparfelügyelőnek egyébként is nagy igyekezetről tanuskodó jelentése ügyes megoldást mutat be arra, hogy miképpen lehet a négyszögletes keresztmetszetű gyalukéstengelyeket minden nagyobb költség nélkül körkeresztmetszetre átalakítani.

A kolozsvári iparfelügyelő az ásványolajok kezelésére és raktározására vonatkozó 2.970/870. sz. belügyminiszteri rendelet módosítása iránt tesz javaslatot, mert a balesetekből szerzett tapasztalatok szerint e rendeletnek azon intézkedése, mely a raktározásra a legalkalmasabbnak a pincehelyiségeket jelöli meg, elavult. Az ásványolajgőzök ugyanis a levegőnél nehezebbek és a pincehelyiségekből ki nem szellőztethetők.¹⁾

A szatmárnémetii iparfelügyelő az összes munkagépeket laza és ékelt szíjdobbal kívánja fölszereltetni, hogy a szíjfeltevésnél oly gyakran előforduló baleseteket el lehessen kerülni.

A szegedi iparfelügyelő a gyári művezetőket és értelmesebb munkásokat kívánja a baleseti veszélyekre és az elhárítás módjaira kioktatni.

A temesvári iparfelügyelő az üvegcsészés petróleumlámpák eltiltását tartja kívánatosnak.

A pozsonyi iparfelügyelő javasolja, hogy a benzin veszélyességére a gyermekeket már az iskolákban kioktassák és sűrűbben tartandó mentőtanfolyamokat kíván, hogy figyelmeztessék a munkásokat azon veszedelmekre, amelyek testi épségüket az ipari feldolgozás alá kerülő mérges vagy fertőzött anyagok megmunkálása és feldolgozása közben fenyegetik. Sürgeti a budapesti Társadalmi Múzeum keretében régóta vajudó állandó munkásvédelmi és iparegészségügyi kiállítás megnyitását, hogy a tökéletes védőkészülékek beszerzésére rá nem vehető munkaadóknak a gyakorlatban bevált védőkészülékek ott bemutatathatók legyenek.

A pozsonyi ipari főfelügyelőség alá tartozó iparfelügyelők nem vettek részt a balesetvizsgálatokon; nekik a vizsgálatokból kifolyóan nincsenek munkásvédelmi javaslataik sem. Egyhangulag korholják a munkásbiztosító pénztárat, amiért kiszállási költségeiket nem hajlandók elvállalni és ezért részben sürgetik a munkásbetegségélyezésről és balesetbiztosításról szóló 1907 : XIX. t.-c. módosítását is, azt remélvén, hogy az új törvény utiköltségeik fedezésére a pénztárat kötelezni fogja és akkor majd résztvehetnek a tárgyalásokon — *takarékos* felsőbbségük tilalma és megtorló intézkedésének veszélye nélkül is.

Szó sincs róla. Minden törvény hibás, mert végrehajtásában gyarló emberekre szorul. De kétszeresen hibás az a törvény, amely a végrehajtásával megbizott egyénektől több gondolatot kíván, mint amennyi tőlük telik! És ezzel nem a kerületi iparfelügyelőkre gondolok. Ők utasítás szerint jártak el.

* * *

A balesetvizsgálatok kapcsán az ipari főfelügyelő egy igen aggályos javaslatot terjeszt elő. Rámutat arra, hogy »számtalan esetben az üzemi berendezés nem teljesen megfelelő állapota okozza a balesetet, anélkül, hogy a munkaadó tudatos és szándékos gondatlansággal volna vádolható, de viszont általános rendelkezés van, melynek betartása esetén a baleset elkerülhető lett volna«. Az ily esetekben »az iparfelügyelők véleményadási feladata példátlanul felelősségterhes«. Majd így folytatja: »Ilyenkor célszerű megoldása a kérdésnek talán az volna, hogy a munkaadó az üzemében előfordult hiány miatt viselje a baleset pénzügyi terheit, utasítsák külön a hiány megszüntetésére, de a büntető következmények

¹⁾ A benzingőz fajsúlya 2.770, tehát 2³,4-szer nehezebb, mint a levegő.

alól mindenestre és föltétlenül mentessék fel«. Az ipari főfelügyelő attól tart ugyanis, hogy »a munkaadókat a néhány esetben megindult büntetőügyi eljárás az ügy természetétől folyólag védekezésre készíti s előrelátható azon állapot, hogy valamely balesetre nézve adott iparfelügyelői szakvélemény miatt vagy a gyártulajdonos munkaadó vagy pedig az anyagi érdekeiben igaztalanul károsodott pénztár fog sérelme orvoslása céljából az iparfelügyelők felettes hatóságához fordulni«. Mindennek elkerülésére a főfelügyelő a következő »egyszerű módot« ajánlja: »A balesetvizsgálati jegyzőkönyv rovataiban külön kell a büntetőeljárásra nézve és külön kell a pénzügyi részre vonatkozó kérdéseket feltenni és pedig igen nagy szabotossággal s akkor az egész kérdés legfontosabb szempontja, a munkásvédelem is teljes egészében érvényre fog jutni«.

Rá kell mutatnom e javaslat tévedéseire.

Széles Magyarországon a két főfelügyelőtől kezdve le az utolsó fizetéstelen segédfelügyelőig nem fog akadni senki sem, aki a polgári perben más szakértői véleményt tudjon és merjen adni, mint a büntető bíróság előtt. Azt nem lehet követelni egyetlen iparfelügyelőtől sem, hogy jó hírnevét, becsületét, állását és egész jövőjét kockára téve szembeszálljon a büntető törvénnyel csak azért, hogy valamelyik munkaadót, akinek jóhiszeműségét kétségbe nem vonja, mulasztásának aránylag enyhe megtorlásától mentesítse és ezzel a balesetet szenvedett munkást vagy ennek hátrahagyott családját az 1907 : XIX. t.-c. 82. §-ában biztosított kártérítési igényétől megfosssa.

A balesetvizsgálati jegyzőkönyv rovatait feloszthatjuk, ahogy tetszik. Végtelen szabotossággal állíthatjuk oda a kérdéseket külön a büntető eljárásra nézve és külön a dolog pénzügyi oldalára. Csak azt nem szabad hinnünk és remélnünk, hogy ezzel az 1907. évi XIX. törvénycikk 81., 82. §-ait, az 1893. évi XXVIII. törvénycikk 37., 38. §-ait és a büntető törvény idevonatkozó rendelkezéseit teljesen az iparfelügyelő kezébe tehetjük. Különben az iparfelügyelőnek nem is hivatása az, hogy egyes jóhiszeműen mulasztó munkaadókat a »büntető következmények alól mindenestre és feltétlenül felmentessen«, hanem az, hogy az elébe tett szakkérdésben a bíróságokat, a polgári és büntető igazságszolgáltatás fórumait egyformán a szigorú igazságnak megfelelően tájékoztassa. A biráskodást, a mentő és enyhítő körülmények mérlegelését, a méltányosságot bizza a bíróságra! Ha az iparfelügyelő megtenné azt, hogy ugyanazon ügyben két birói fórumot ellenkezően informálna, akkor — feltéve, hogy teljesen önzetlenül, elfogulatlanul jár el, és ezt neki el is hiszik — ezzel jogtalanul magához ragadná a biráskodást, ami őt meg nem illeti és amire képtelen a legkifejtettebb birói érzék és előképzettség mellett is, mert nem — független.

* * *

A telepengedélyezésekről szóló fejezetben már évek óta olvashatjuk ugyanazokat a panaszokat, hogy az iparhatóságok az iparfelügyelőket a tárgyalásokról későn vagy egyáltalán nem is értesítik. Ez is bizonyítja, hogy főhivatalnokok működését kishivatalnokokkal ellenőriztetni nem lehet. Egyes iparfelügyelői jelentések igen tanulságos képet adnak arról, hogy egyik-másik iparhatóság mily sok leleményességgel és változatossággal tudja kimutatni az őt ellenőrző segédiparfelügyelővel szemben a kicsinylését. A telepengedélyezési feltételek ismertetésében az iparfelügyelők általában nagyon fukarkodtak. A jelentések e fejezete pedig a legtanulságosabb lehetne. Ennek nyomán kellene összeállítani tudni azokat a normális feltételeket, amelyeket a telepengedélyezések alkalmával munkásvédelmi szempontból rendes körülmények között ki kell kötni. Itt mondhatnák el, hogy a külföldi óvórendszabályokból mily feltételeket fogadtak el és mely feltételeket mi okból mellőztek vagy hogyan módosítottak, esetleg milyen fel-

tételekkel helyettesítettek. A főfelügyelő ezeket rendszerbe foglalhatná, ami jelentésének értékét nagyon növelné.

A főfelügyelői jelentésnek legjobban és legtanulságosabban kidolgozott része az *egészségre ártalmas befolyásokról* szóló fejezet ott, ahol a *fiatal munkások* foglalkoztatása körül tapasztaltakat ismerteti. E kérdésnek már ugyanis egész irodalma van, miért is bővebben tárgyalni nem kívánom.

Mostohábban bánt el a jelentés a többi egészségre ártalmas jelenségekkel és ipari foglalkozásokkal, pedig a szakirodalom terén is működő orvosiparfelügyelő, aki az év folyamán a jelentés szerint csupán Budapesten 200 gyárat vizsgált meg, bizonyára bőséges tapasztalatokról számolhatna be. Érdeklél olvastuk volna, hogy a különböző ipari üzemekben hány olyan egyént talált, aki az új ipartörvény tervezetében foglalt rendelkezések alapján az egyes üzemekből orvosilag kitiltandó volna. Most, amikor a törvényjavaslat új kidolgozás alatt áll és az idevonatkozóan tervezett szakaszok is újabb megfontolás tárgyát képezik, az ő tapasztalatai igen hasznosak lehetnének.

Nem lepett meg bennünket az, hogy a kolozsvári iparfelügyelő *jancsibankós kantinnal* dolgozó ipartelepét még most is talál. A lakott helyektől távol eső erdei fürésztelepeken ez talán még ma is érthető. A hatóságok keze, a szakszervezeteknek mindenüvé elható idegrendszere nehezen és fáradtsággal juthat csak el e magányos elszigetelt helyekre. Ott a munkásuzsorának e durva módját is nehéz kiirtani. De Kolozsváron a munkás-szakszervezetek erdélyi gócpontjában ma már ilyenek még sem szabadna előfordulni. A főfelügyelő szelid szemrehányása méltán éri a szakszervezet ottani vezetőségét, mely e gyöngéd leckére alaposan rászolgált.

Ártalmas gőzök, gázok és mérges por, füst ellen az orvosiparfelügyelőtől javaslatokat nem kaptunk. Úgy látszik, hogy az ipari higiénia méregtani részével nem szívesen foglalkozik, amivel kiaknázatlanul hagyja ezt a reá nézve roppant hálás terrénomot, melyen minálunk még sok a tennivaló.

V.

A *munkásjóléti intézményekről* szóló fejezetet behatóan vizsgálva feltűnik, hogy az abban tárgyalt »jóléti intézmények« jelentékeny része tulajdonképpen a munkások első rendű életszükségleteinek kielégítésére szolgáló berendezésekről szól. E berendezésekre vonatkozó adatok nagy része kikivánkozik a »munkásjóléti intézmények« fejezetéből.

A munkáslakások, hálóhelyek és hálótermek egész külön fejezetbe valók és nem tárgyalhatók együtt a jóléti intézmények közé tartozó modern munkásházakkal, amelyek tulajdonjogát a munkás rendszeren fizetett házbérével hosszabb-rövidebb idő alatt megszerezheti, vagy amelyeknél a törlesztési összeget és házbért a munkavevő helyett a munkaadó évi jutalom fejében fizeti. Annak bizonyítására, hogy a természetben nyújtott lakás rendszeren nem számítható a *jóléti intézmények* sorába, elég, ha rámutatunk az »egészségre ártalmas befolyások« fejezetében olvasható épületes dolgokra: A téglagyárakban (ahol köztudomás szerint *téglákat* gyártanak) »a munkás néhány deszkából, kőből és sárból tákoltt tetőzettel beföd egy a domb oldalába ásott barlangot s kész a lakás«. Avagy helyes-e az, ha a tetőzetig nedves, kiszárazott, ujjnyi porral lepelt malomszobát, — amelyben a tüdővésztes molnársegéd éjjeli munkája után hat-hét foghagymázó örletőgazda hangos enyelgése közben a fehéreneműmentes ágyon felöltözött alvási kísérleteket tesz, — a *munkásjóléti intézmények* rovatán tartjuk számon?

A *kantin*, különösen ha jancsibankóval tökéletesbített formában jelentkezik, szintén nem sorolható a jólét ismertetői közé. Amely telepen a gyártulajdonos rokona, vagy művezetője számára kantint épít, a munkások

egyenes kényszer nélkül is *kénytelenek* azt igénybe venni. Magyarázatra ez talán nem is szorul. De nem képeznek kivételt a teljesen idegeneknek bérbeadott kantinok sem. Ne felejtjük el, hogy a munkások által nem látogatott kantin bérértéke kisebb! Az élelmiszerüzlet kényszervevőkkel, akiknek keresetéből a hitelezett élelmicikkek árát bizonyos kerülő utakon levonják, nem a jólét emelésére szolgál. Nincs szabály kivétel nélkül. Találni olyan kantint is, amelyben elárúsításra kerülő élelmiszereket a gyártulajdonos saját bemondása szerint nagyban, olcsón veszi és munkásainak még 10–15^o-kal olcsóbban adja tovább. De ezeket részletes adatokkal külön kell tárgyalni.

Orvos, kórház és ambulatórium abban a mértékben, mint Magyarországon sok helyen a munkás rendelkezésére és segélyére áll, a létfenntartás minimumának is alig felel meg. Olyan bőség, hogy abból a jólét számlájára is jusson, csak kivételes. A jelentés szerint 281 telepen 95.539 munkás számára állt rendelkezésre az *orvos*. Nem találunk adatot azonban arról, hogy e 281 telepen az orvos állandóan ott volt-e, vagy pedig hetenként egyszer jött ki a 30 kilométernyire fekvő városból egy-egy órai rendelésre. Ez utóbbi esetben az orvosi ellátás intenzitását a *jólét* egyik jeléül tekinteni alig lehet. *Kórház és ambulatórium* 148 telepen volt 73.458 munkás számára. Pontosabb adatokat nem találtunk. Pedig e számok így semmit sem mutatnak. Tudni kellene, hogy hány telepen volt kórház, hány telepen csak ambulatórium. A kórházakban hány kórterem, ezekben hány fekvőhely? A férfiak, nők és ragályos betegek hol különíthetők el? Az orvos mily távol lakik a kórháztól? Mily messze van a gyógyszerár? Hány ágy van az egész éven át elfoglalva? Hány beteget kellett helyszűke miatt más kórházba, például a túlzsúfolt vármegyei közkórház fűtetlen folyosóján elhelyezett szalmazsákra beszállítani? stb. . . Csak akkor, ha e kérdésekre válaszokat kapunk, láthatunk tisztán. Akkor tudhatjuk csak, hogy mennyit irhatunk a jólét számlájára. Irigylésre méltó tevékenységi kör az orvosiparfelügyelőnek, ha erőt és kedvet érez magában e kérdésekkel szembe nézni és, ahol kell, hasznos intézkedéseket keresztülvinni!

Folytathatnók e boncolást a többi munkásjóléti intézményeken is. De ezekről, valamint az iparfelügyelők iparfejlesztési tevékenységéről, ugyancsak szintén a női és munkásiparfelügyelőkről majd máskor.

VI.

Még néhány szóval foglalkozni kívánok a napokban igen illusztris helyen elhangzott, feltűnést keltő indítvánnyal, melyben a tudományegyetem egyik hírneves tanára azt javasolta, hogy ezentúl angol minta szerint »gentleman«-ek neveztesse ki iparfelügyelőkké.

A magyar iparfelügyelők és segédfelügyelők kivétel nélkül egyetemet vagy műegyetemet végzett szakképzett emberek, akik közül az idősebbek egyes gyárakban mint ingyenes munkások szerszámmal a kezükben kezdték meg pályafutásukat, később mint gyakorló mérnökök a munkások százainak dolgait intézték és szociológiai, valamint egyéb szakismereteiket nemcsak könyvekből merítették, hanem a munkavevőkkel és munkaadókkal folytonos érintkezésben, néha heves küzdelmek között ismerték meg a maguk egészében és részleteikben azokat a társadalmi érdekeket, amelyek gondozására hivatottak. Ha vannak közöttük 50 éves, tisztességben öszülő egyének, akik két és fél évtizedes lelkiismeretes munka után csak a IX., vagy VIII. fizetési rangosztályba, tehát miniszteri fogalmazói vagy segédtitkári rangba tudtak feljutni, azért még nem lehet és nem szabad a »gentleman« fogalmát velük szembe állítani és ezzel őket a »gentleman«-ek közül kizárni. Azok a kiszolgált tábornoki karból és egyéb méltóságból a munkásvédelem szolgálatába lépett angolországi excellenciás iparfelügyelők, akik egy-két kivétellel ipari higiéniai, balesetvédelmi, technikai és szocio-

logiai ismeretek nélkül vállalták a mi viszonyainkhoz képest dúsán dotált állásaikat, a szó valódi értelmében egyáltalán nem különb »gentleman«-ek mint az évek során át példás buzgalommal és önzetlenséggel dolgozó magyar iparfelügyelői kar szakképzett tagjai.

Az bizonyos, hogy könnyebb és eredményesebb volna a magyar iparfelügyelők munkája, ha állásuk, rangjuk külső dísze őket ebben támogatná és a megélhetés nehéz gondjaival annyit küzdeniök nem kellene. De ebből nem következik az, hogy most, amikor már munkájuk eredménye, gyümölcse látszik, elismerésül más, szakképzetlen és tájékozatlan »gentleman«-ek részére kelljen rangos és díszes iparfelügyelői állásokat szervezni.

Hieronymi Károly kereskedelemügyi miniszternek hálával tartoznak az iparfelügyelet magyar munkásai, amidőn a feléjük kínált keserű poharat előlük azonnal elhárította és egyben azt a reményt is ébresztette bennük, hogy az intézményt, nagy fontosságának megfelelően, fejleszteni fogja.

Az ország közállapotai 1909-ben.

Irta: **Bresztovszky Ernő.**

II.

Ha a halottkémlést nem is orvos végzi, az már mindegy a halottra nézve. Sokkal nagyobb veszedelem ennél, hogy a betegágynál épúgy hiányzik az orvos, mint a ravatalnál. 100 elhalt közül még optimista statisztikánk szerint is csak 52·3-et kezelt orvos! A halottkémlést tehát több esetben végezte orvos, mint a gyógyítást! A Dráván inneni Magyarországon 56·1%-át a halottaknak kezelte orvos életükben. Erdélyben csak minden harmadik halottat (33·1%) s egyes erdélyi megyékben (Szolnok-Doboka 11·2%, Torda-Aranyos 14·7%, Hunyad 17·1%) csak minden hatodikat, kilencediket. Ilyen közegészségügyi viszonyok közt levő megyék akadnak más országrészekben is (Árvamegye 14·7%, Máramaros 15·9% stb.). Orvoshiányban egyforma részük van a felnőtteknek a gyermekekkel. A magyar birodalomban elhalt 7 éven aluli gyermekek 52·3%-át s 7 éven felüli elhaltak 52·2%-át kezelte orvos, föltűnően nagy %-különbségek e tekintetben kevés helyen akadnak.

Az orvosi kezelés ily nagymérvű hiányának oka természetesen az orvoshiány, relativ és abszolút hiánya az orvosnak.

Abszolút orvoshiány sok vidéken van. Hatósági orvos összesen 2239 volt a szorosán vett Magyarországon s a rendszeresített községi orvosi állásokból (mindössze 502) 63 hely betöltetlenül maradt. Az orvos tartására kötelezett 241 község közül csak 166 rendszeresített orvosi állást s csak 159 töltötte is azt be. Az orvoskörökben még szomorúbb az állapot. 1188 kör közül csak 937-nek volt saját orvosa, 207 kör ellátása más orvos mellékfoglalkozása volt, 44 körorvosi állás egyáltalán betöltetlen. A hatósági orvosi állás csekély díjazása, sok munkája abszolút orvoshiányt teremt a vidéken.

Az orvosok a városokba tódulnak s míg a vidéken egész járások vannak orvos nélkül, a fővárosban nem tudnak egymástól boldogulni. 5107 orvos volt 1909-ben a magyar anyaországban, 83-mal kevesebb, mint az előző évben. Egy orvoshiányban szenvedő ország, ahol csökken az orvosi létszám. Tízezer lakosra 2·8 orvos jutott átlag, de ennél sokkal rosszabb a vidékek aránya az orvosoknak városokba tódulása folytán. Az orvosoknak majdnem fele (2140 = 41·9%) városi törvényhatóságokban folytat ugyanis gyakorlatot s a városokban, ahol tízezer lélekre 9·7 orvos esik, nincs is abszolút orvoshiány (csak relativ, egyes, legszegényebb rétegekre vonatkozó

van, amit az bizonyít, hogy még Budapesten is, ahol tízezer lakosra 14 orvos esik, orvosi kezelés nélkül hunyt el a halottak 5·4^{0/0}-a s egyes vidéki városokban 10—20, sőt több % ilyen elhagyott halott akadt), de annyival inkább van abszolút orvoshiány a falun. A megyei törvényhatóságok területén ugyanis tízezer lakosra 1·8 orvos jut, mikor a halandósági arány az országban tízezer lakosra 250! Ahol 250 halott van, ott ötször, tízszer több a komoly beteg s ennek az óriási betegtömegnek kezelésére két orvos sem jut, pedig a betegek egymástól távol fekvő, rossz utakkal összekötött falvakban hánykolódnak betegágyukon, amely — nem egyszer csakis az orvoshiány miatt — halálos ágyuk is lesz. A hatósági orvosok hiányát a javadalmazásukról szóló táblázat ékesszólóan magyarázza.

Hatósági orvos volt összesen 2239, javadalmazásuk összesen 6,343.000 korona, esik fejenként 2830 korona. Ebből községi meg körorvos volt 1376, fizetésük 3,434.000 korona, jut fejenként évi 2490 korona jövedelem. Nem csábító összegek ahhoz a munkához, utazáshoz, szekerezéshez, bajlódáshoz képest, amivel a falusi orvoskodás jár, az bizonyos.

S az egyéb egészségügyi személyzettel sem állunk sokkal jobban. Okleveles bába majdnem 13.000 volt ugyan az anyaországban, ami tízezer lakosra (372 születésre) 3·4 bábát jelent (minden bábára száznál több születés évente), de patikák dolgában annál rosszabb a helyzet. 2120 gyógyszer-tár van a Dráván inneni Magyarországon, 100.000 lakosra 11·6, 100 km²-re 0·77 gyógyszer-tár jut, ha a házi, kézi, s fiókgyógyszertárakat is beszámítjuk. A gyógyszer-tári jog megszorítottságának végzetes következményei vannak a vidéken, ahol — nem egy példa van rá — száz köbmétereket kell tenni sokszor gyalog vagy szekéren valami sürgős orvosszerért!

A kórházhiányt maga a kormányjelentés teszi szóvá. Van oka rá. Ebben az országban, ahol a halottak egyharmada ragadós betegségben hal el, 2873 önálló szervezetű járványkórház van, 9847 a fölszerelt ágyak száma (a fertőző nyavalyákban elhaltaké majdnem 110.000!) s az ápoltaké 7000. Kórház 412 volt, beteglétszám 366.000, fölszerelt ágyak száma 35—36.000, az ápolás napjainak száma összesen 11 millió 168.000. A betegek átlag egy hónapot töltöttek kórházban.

1902-ben még 2·3 kórház esett százezer lakosra. Akkor 399 kórház volt. Azóta azonban jobban szaporodott a népesség s ma 412 kórház van s csak 2·2 esik százezer lakosra. Természetesen ez a kórházhiány túlszűfolja a kórházakat, aminek a következménye a kórházak higiénikus hatásának csökkenése, folytonos elértéktelenedése. S ha ehhez hozzávesszük, hogy az orvosok aránya is csökkenő irányzatú, hogy 1902-ben még 28·6 orvos esett százezer lakosra s hét évvel később csak 27·7, — szinte reménytelennek látszik az ország helyzete.

* * *

. . . Ha a komolyabb, hosszabban tartó betegségek száma csak ötszöröse a halottak számának, akkor is harmadfélmillió beteget kellene kezelnie annak az ötezer orvosnak, aki az országban van. Félezer súlyos beteg jutna egyre évenként. S ha a betegségek időtartama átlag annyi volna, mint a kórházban lefolyt betegségeké, akkor egyéb teendőkön kívül másfélezer beteglátogatást kellene teljesítenie minden orvosnak jórészt hosszú utak árán. Ezt a fizikai lehetetlenséget semmiféle jövedelem fejében sem lehetne elkivánni az orvosoktól. A mai orvoslétszám mellett csak félig-meddig használható orvosi szervezetet sem lehetne alkotni a magas mortalitás leküzdésére. Sőt tovább megyünk. Ha az orvoslétszám pl. a japáni arányra növekednék is, s ha volna elegendő, mindenki számára ingyen orvos és patikaszer, akkor sem lehetne jelentős eredményeket elérni a tömegek mai élet-nívójának föntartása mellett. Amíg a profilaxis alapföltételei nincsenek meg, amíg a tömegek jövedelmei a mai alacsony fokon maradnak s az élete annyira drága lesz, mint ma, míg a lakás- és műhelyviszonyok egészsége-

sebbre nem változnak, — hiábavaló erőlködés lenne patikaszerrel küz-
ködni a mortalitás mai aránya ellen.

Amily bizonyos, hogy ez a küzdelem lehetséges s az állam részéről aránytalanul csekély pénzügyi áldozatokkal, inkább törvényhozási intézke-
désekkel, a tömegek mozgásszabadságának biztosításával eredményesen
folytatható (elég talán pl. az angol lakásakcióra utalnunk), — éppoly bizo-
nyos, hogy az orvosi igyekezet meddő marad, míg a baj gyökere: a mai
pauperizmus legalább annyira el nem tűnik az ország testéből, mint eltűnt
Nyugaton és Északeurópában. Ma a dolgozó magyar munkás — a mezőgaz-
dasági s a tanulatlan ipari proletár — életnivója általánosságban rosszabb,
mint a közjótékonyásra szoruló angol pauperé. Az anyagi és kulturális
nyomorúság ezen általánosságának enyhítése nélkül a mortalitási tábla
képének jelentős változtatását várni — utópia.

A magyar uralkodó társadalmat nem lehet mégsem azzal vádolni,
hogy utópista. Nálunk t. i. nem is várják a halandóság csökkenését azok
a körök, amelyeknek pedig a munkásanyag épen való megőrzése leginkább
volna érdekében. A kivándorlás csökkenésére vannak törvényhozói intéz-
kedések, amelyek a hazai munkaerőt az itteni földbirtok és tőke haszná-
latára vannak hivatva megőrizni, de a munkaerő megőrzésének másik
módjára: a munkálkodó tömegek élettartamának megnyújtására nem gondol
senki. Bizonyos érdekeltségek egyetlen nagy munkástenyésztő teleppé
akarják — nekik egy krajcárba sem kerülő törvényhozói beavatkozással
— megtenni az országot, de a már meglévő gyermek-anyag kiméletében
nem hajlandók a gyermekmunka eltiltásáig elmenni.

Az állam a tömegek standard of life-jának már közegészségügyi
szempontból is szükségessé vált növelése helyett az életnivót még jobban
leszorító törekvések szolgálatában áll a mezőgazdaságban, a bányászatban,
sőt részben az iparban is. Állami kezdesű szociálpolitikáról még a szociál-
politika szónak bizonyos iparegészségügyi intézkedésekre szűkített érte-
lében sem beszélhetünk. Oly primitív intézkedések, mint a fehérfoszfor
eltiltása a gyufagyártásban, hosszas küzködéssel tudnak csak törvényerőre
jutni, bár nemzetközi egyezségben régen megígérték őket, engedve a kül-
föld nyomásának. Az ipari betegségek ellen alig van intézkedés s ami van
betartatlan. Az üzemi balesetek megelőzése nagyon kezdetleges stádium-
ban van. Az emberélet kárára űzött takarékoskodásnak alig van gátja.

Az emberéletnek e réven történő pocskolását is jellemzi a kormány-
jelentés néhány adata.

Az összes halottak 1'31⁰/₀-át baleset pusztítja el Magyarországon.
Csak a Dráván innen 2.264 embert (köztük 596 hét éven aluli gyerme-
ket) ölt meg 1909-ben baleset. Ezeknek a baleseteknek jó része üzemi baleset.

A mezőgazdaságban 11'084 üzemi baleset történt 1909-ben, ebből
423 nőt, 489 tizennégy évnél fiatalabb gyermeket, 531 hatvan évnél öregebb
embert sujtott. 287 ember meghalt, 131 teljesen munkaképtelen nyomorék,
642 részleges munkaképtelen lett örök életére. Az élve maradt sérültek
235.000 munkanapot vesztek. Ez a munkabérvészteség óriási gazdasági
csapás is volt, hiszen a sérültek keresetéből 23.000 eltartott családtag élt.
A csapás rettenetességét alig enyhítette a mezőgazdasági munkáspénztár,
de még annak sem volt tagja 3.000 sérült, akinek 5.000 eltartottja volt.

A bányák még inkább ontják az embervért. 1909-ben 1.176 munkás
sérült meg magánbányákban és 117 kincstári bányában, köztük 184, illetve
31 halott volt. A bányákban évről-évre növekszik a balesetek száma. Bal-
eset volt:

	Összes	Ebből halálos
1891—1895. években átlag... --- --- ---	584	86
1896—1900. » » --- --- ---	774	102
1901—1905. » » --- --- ---	915	110
1909-ben --- --- ---	1.293	215

Ma már ott tartunk, hogy 60—70 bányász közül egy megsérül s 6 sérült közül egy halálosan sérül meg évente.

A vasutakon is folyton gyakoribbak a balesetek, amelyeknek vasutasok, idegenek és utasok az áldozatai. Baleset ért vasutast:

	Osszesen	Ebből halálos
1904-ben	200	66
1905-ben	219	75
1907-ben	417	138
1908-ban	416	142
1909-ben	423	136

1902-ben még csak 678, 1909-ben már 442 vasutas közül sérült meg egy-egy. 1902-ben minden 1.378 vasutast, 1909-ben minden 932-t ölte meg a foglalkozása.

Legtöbb baleset az ipari üzemekben történik. Erre vonatkozólag csak 1907-ről állanak rendelkezésre adatok. A nagyiparban 1904-ben 16.000, 1905-ben 17.000, 1906-ban 20.000, 1907-ben 20.500 ember sérült meg. 1907-ben 2.000-et meghaladta a sérültek száma a kisiparban is. A halottak szám 241 volt ez évben.

S a helyzet javulás helyett: romlik. Egy ország, amelyben csak azért hal meg kevesebb ember, mert kevesebb születik, amely végzetnek tekinti a nemzet-pusztulást s erőfőn, nem is védekezve néz vele szembe... Egy ország, amelynek életősztőnét mesterségesen igyekeznek elfojtani s amely kábultan, lekötőzött, zsibbadtan, félálomban tétlenül nézi, hogyan arat a Halál...



SZOCIÁLIS EGÉSZSÉGÜGY.

A tejkérdés a munkások szempontjából.

Irta: dr. Kiss Gyula.

Egy kérdés, amelyet a népesség, de különösen a szegényebb néposztályok érdekében már régen meg kellett volna oldani és amelyben a jó megoldásra hosszú ideig még nincs kilátás: ez a tejkérdés. Az emberek annyira megszokták már, hogy városokban jó tejet nem lehet kapni, hogy ezt az állapotot úgyszólván szükségszerűnek ismerik el. A tej pedig a maga silányságában elérte már azt a határt, amelyet egyáltalában elérnie lehet, a fokozatos fejlődés a rosszabb felé már csak annyiban lehetséges, hogy a silány minőségű tej a lakosság számarányához mérten mindinkább szűken lesz megszabva. Szűken lesz nemcsak akkor, ha különleges okok, mint a most nagyban grasszáló száj- és körömfájás, a rendes termelést megakasztják, hanem akkor is, ha a termelésben a nálunk megszokott normális állapotok lesznek. Csodálatosképen, csak most, ezekben a különösen abnormális időben beszélnek általánosan tejhiányról, holott tejhiány nálunk már nagyon régen van. A napisajtó a tejhamisítások felett szokott időnként feljajdulni és kiönti mérgét a »méregkeverők« felett: ez a feljajdulás egy betegnek a panaszkodása, aki érzi rendellenes állapotát, de nem tudja a baját definiálni. A baj igazi mivoltát fel nem ismerve, olyan orvosságot követelnek a sajtóban is, amely radikálisan ki nem irtja a betegséget; kívánják, hogy a hamisításokat erélyesebben üldözze a hatóság. Már annyira megfélemlítették ezzel a hamisítót, — hogy például a sződiek és a csomádiak a hamisított tejet csak fiktív nevek alatt küldik a budapesti piacra, hogy

amikor rajtakapatnak, a büntetés utól ne érhesse őket. De ha meg is büntetnek egy pár hamisítót és ha sokkal súlyosabban is büntetnék őket, az nem szünteti meg a tejhiányt. Budapestre naponta mintegy háromszázezer liter tejet szállítanak és ebből naponta átlag tíz gyanús mintát vizsgálnak meg. Az ellenőrzés tehát nem lehet eredményes, sőt nem volna még akkor sem, ha azt sokszorta nagyobb apparátussal végeznék; a tejhamisítás pedig maga nem egyéb, mint szükségszerű következménye a tejhiánynak. Ahol jó tejet elegendő mennyiségben és elég olcsó áron lehet kapni, ott az a termelő, aki nem a termelésből, hanem a tejhamisításból akar megélni, nem tud boldogulni.

A hamisításnak a legegyszerűbb módja az a mód, amely miatt az ujságolvasó el szokott keseredni, az, hogy a tejet vízzel keverik. Így hamisít a kistermelő, a paraszt; van azonban a hamisításnak más módja, amelyhez már nagyobb szakértelem, hygienes ismeretek és technikai berendezések szükségesek. Ez abból áll, hogy a tejet részben lefölözik. A nálunk termelt tej zsirtartalma ugyanis legtöbb helyen $3'2^{0}/_{0}$ — $3'5^{0}/_{0}$; minthogy a törvény és a gyakorlat a zsirtartalom minimumaképpen $2'8^{0}/_{0}$ -ot elfogad, a nagykereskedők között általános az a gyakorlat, hogy a tejfelnek egy részét a tejből eltávolítják és külön értékesítik. Ezt a szakértelemmel végzett hamisítást még vegyi vizsgálattal sem lehet bizonyossággal kimutatni, sőt még vitatkozni is szoktak a felett, hogy igazán hamisítás-e.

A hamisításról statisztikát adni nem lehet, ahhoz az kellene, hogy minden hamisító magát önként leleplezze. De az kétségtelen, hogy a termelő, úgy mint a közvetítő kereskedő a lehető legnagyobb hasznot akarja elérni. Minthogy pedig a tej nincsen elég bőven, nincs meg az az egészséges verseny sem, amely a tej jóságát biztosítaná. Ez szolgálhat magyarázatképpen, — ha nem is vigasztalásul, — hogy nagy városokban hamisítatlan tejet ritkán lehet kapni.

Nemcsak nálunk van ez különben így, hanem majdnem mindenütt, ahol nagy városok vannak és ahol a tej a lakosságnak egyik legfontosabb tápláléka. A jelenségben ugyanaz a törvényszerűség nyilatkozik meg, melyről sokszor van szó: a termelés nem tart lépést a szükséglettel. A városokban mindinkább ritka a primitív rendszer, hogy t. i. a termelő maga szállítja a tejet a fogyasztóhoz. A nagy városok szükségletének kielégítése végett nagy távolságokból szállítják a tejet; Budapestre olyan termelőhelyekről is szállítanak tejet, amelyek 200 kilométernyire fekszenek. Berlinbe Dániából hoznak sok tejet, 300 kilométernyi távolságból. A nagy távolságok és a nagyban való termelés természetesen magukkal hozzák, hogy a termelő és a fogyasztó közé egy harmadik tényező ékelődik be: a közvetítő. Csakhamar a közvetítő lesz az, a ki a tej termelésére és a tejárak alakulására döntő befolyással bír. A közvetítőnek ereje a szervezésben van. Szervezi a tejbehozatalt és a tej elárusítását. Így éri el azt, hogy például Budapesten azt a tejet, melyet literenkint 12—16 fillérért vesznek a termelőtől, már részben lefölözve 22—28 fillérért adják tovább a kiskereskedőnek, aki azt literenkint 2 fillér haszonnal, — sokszor, sajnos, még vizezve, — adja el a fogyasztónak. Mondhatjuk, hogy Budapesten a tej, amíg a termelőtől a fogyasztóhoz jut, a szállítás, a tejkezelés és a szétosztás által 100⁰/₀-kal lesz drágább.

Azt hihetné ezek után valaki, hogy jobbak lehetnének a viszonyok, ha visszatérhetnénk a primitív rendszerhez, ahhoz, hogy a termelő a tejet közvetlen szállítsa a fogyasztóhoz. Ez azonban nagy városokban lehetetlen. Sőt a nagy városokban a kistermelők, — azok, akik háznak a tejjel és közvetlenül szállítják a fogyasztóhoz, — még veszedelmesebbek. A tapasztalat szerint nemcsak silány minőségű tejet szállítanak, hanem olyant, amely tisztátalan kezelés miatt ártalmas az egészségre. Tisztaságot és megfelelő tejkezelést csak nagytermelők tudnak elérni és az ellenőrzésnek ugyancsak nagytermelőkkel szemben van inkább eredménye, akik pedig kénytelenek

a tej elosztását közvetítőkre bízni, már azért is, mert többnyire nagyobb távolságra vannak a várostól. A közvetítők között, ha egymás ellenében nem tudnak érvényre jutni, kifejlődik a szolidaritás. Így Páris tejnagykereskedői felosztották egymás között a tejtermelő területeket és egységesen járnak el szállítók és fogyasztókkal szemben.

Amilyen természetes és érthető mindez, mégis sokan fognak azon csodálkozni, hogy egy földművelő ország, mint Magyarország, éppen úgy szenved tejhiányban, mint a legtöbb más ország. Valóban jobban tudatára kellene jönni minálunk annak, hogy Magyarország nem termel annyi tejet, mint amennyit fogyasztania kellene. Statisztika híjján csak arra hivatkozom, hogy például Bécsben is van tejhiány, ami nem lehetne, ha Magyarországból tejet elegendő mennyiségben exportálnának; Bécsben különben a tej ára már 20—30 évvel ezelőtt körülbelül olyan magas volt, mint most. De bizonyosága a nálunk levő tejhiánynak az a körülmény is, hogy például vajkivitelünk, a nagy állami támogatás dacára sem magas, amennyiben csak 20 millió korona körüli értéket képvisel, holott a kis Dánia 200 millió korona értékű vaját exportál.

A tejhiány a nagy városban a legnagyobb, nálunk tehát Budapesten a legjobban érezhető. A viszonyok fejlődéséből mindeddig legkevésbé sem meríthetünk megnyugvást abban az irányban, hogy a helyzet meg fog javulni. Egészségtelen a helyzet részben azért, mert a kistermelők aránylag nagyobb számmal szerepelnek a termelők között, mint egyebütt, amennyiben az összes tejmennyiségnek mintegy egy harmadát termelik.

A kistermelők pedig, amint már említettem, a tejet nem kezelik elég tisztán. Budapesten a tifusz-megbetegedéseket első sorban a tej terjeszti és ebben minden valószínűség szerint első sorban a kistermelők által szállított tej a hibás.

A másik oldalon a veszedelem az, hogy a tejkereskedelemnek egy igen jelentékeny része máris egy társaságnak, a Központi Tejcsarnok-szövetkezetnek, a kezében van összpontosítva. Ez a szövetkezet Budapest egész tejszükségletének már majdnem a harmadrészét szállítja és osztja szét. A társaság a kormány támogatásával a tejtermelő gazdák érdekeinek előmozdítása végett alakult és ügyesen tudja kihasználni a hatóság támogatását arra, hogy a többi nagykereskedők versenyének fékentartásával, ellensúlyozásával minél nagyobb hasznot húzzon.

Ily módon történik az, hogy a hatóság erkölcsi támogatásával működő társaság nem odatörekszik, hogy a tejárakat alacsonyan tartsa, hanem maga a legmagasabb tejárakat szabja meg.

Az állapotoknak visszás voltát érzi és érzékenyen megsínyli a lakosság minden rétege, de legjobban érzi azt a szegényebb néposztály és ezzel a munkásosztály. A munkásosztály számára a tej máris olyan drága, hogy ez a körülmény a fogyasztást jelentékenyen megszorítja. A drágaságon kívül pedig egyéb hátrányokat is kell a munkásosztálynak szenvednie, amelyeket a tejinség szül. A tehéntej a gyermekeknek a legfontosabb tápláléka és a mesterségesen táplált gyermekek számára az egyedüli táplálék. Régi panasz, hogy a gyermekhalandóság nálunk magas és ez a körülmény nagyrészen arra vezethető vissza, hogy a tej rossz minőségű és tisztátalan. Gyermekek számára mindig a legjobb minőségű és legtisztábban kezelt tejet kellene nyújtani. A szegény munkásosztály azonban nincs abban a helyzetben, hogy válogasson már csak azért sem, mert a kiváló minőségű gyermektej nálunk még alig ismeretes. A jótékonyagra itt hálás tér nyílik és nálunk is, mint külföldön egy ingyentej-egyesület vette kezébe az ügyet és enyhíti a bajokat annyira, amennyire egy általános súlyos bajt jótékonyással enyhíteni lehet.

Megsínylik azonban a tejhiányt és tejdrágaságot a felnőttek is. A jobb viszonyok között élő munkás a fentartásához szükséges fehérje- és zsírmennyiségnek mintegy tizedrészét a rendes táplálkozással felvett tejjel

fedezi. A tejet azonban, ha bőven van, könnyű népszerűsíteni és a tejivást annyira terjeszteni, hogy a táplálékszükségletnek egy lényegesen nagy hányada a felvett tejjel volna fedezhető. A népszerűsítésnek egyik feltétele azonban, hogy a tejnek a hitele meglegyen; ez nálunk általában kevéssé van meg. Düsseldorfban a tej népszerűsítése végett mindenfelé házikókat állítottak fel, melyekben poharanként tejet mérnek. Kopenhágában télenyáron automatákból lehet pár fillérért meleg tejet kapni. Ezekkel az intézkedésekkel nemcsak azt lehet elérni, hogy a munkástáplálkozás viszonyai javuljanak, hanem a módszer kitűnően beválik az alkoholizmus ellen való küzdelemben is.

A tejkérdésben is megnyilvánul tehát a társadalmi fejlődéssel járó egynémely fonákság. Bár a tejhiányról és a tejmizériákról aránylag keveset van szó és bár nem is a helyes világításban szokták azt a közönség elébe állítani, én azt hiszem, hogy a tejhiány a városi lakosság elkorcsosodásának egyik legfontosabb oka. Mindenesetre indokolt, hogy a tejkérdés iránt érdeklődéssel viseltessenek mindazok, akik a munkások ügyeivel foglalkoznak. A legnehezebb feladat a hatóságra hárul. Annak kell gondoskodnia arról, hogy a fogyasztásra szánt tejnek tisztaságát és hamisítatlan voltát biztosítsa. A legjobb természetesen az volna, ha a hatóságnak módjában volna a tejtermelést jelentékenyen emelni. Ennek azonban van egy nagy akadály. A mi éghajlatunk alatt a tartós szárazságok, a takarmányhiány gyakoriak; rétek és legelők nincsenek az ország minden részében kellő bőségben. Állattenyésztésünk ezért csak lassan fejlődik és a nagyobb befektetésekhez, mint amilyenekre a tejtermelésénél is szükség van, nincsen is elegendő tőke. Ily viszonyok között a hatóság inkább azzal érhetne el eredményt, ha a tejközvetítést megrendszabályozná. Ha elérhető az, hogy a termelő nagyobb árt kapjon és amellet a fogyasztó is olcsón kapja a jóminőségű tejet, akkor ezzel emelkednék úgy a termelés, mint a fogyasztás. A tejpgazdasági kongresszusokban többször jutott kifejezésre az az óhaj, hogy a tejközvetítést a hatóságoknak kell kezükbe venniük. Ez az eszme már nálunk is felmerült egy év előtt, de sajnos, még csak a tervezetig jutott.

Szabályozásra és intézményekre minden viszonyok között szükség lesz és ez elől a hatóságok nem fognak már a jövőben elzárkózhatni. Szükség volna azonkívül a munkások szempontjából a tejnek, mint tápláléknak a népszerűsítésére. A tejet ki kell vinni az utcára, a sétahelyekre, a mulatóhelyekre, hogy versenyre keljen az alkohollal és a kétes tisztaságú pezsgő édes italokkal. Minthogy azonban a tej most drága és így a befektetés nagy haszonnal nem kecsegtet, a tej népszerűsítését a társadalmi munkásvédelem egyik feladatának kellene elismerni és létesíteni kellene egy olyan intézményt, mely a tejet nem jótékonyságból, hanem mérsékelt haszonnal és inkább az ideális célok végett terjesztené. Az »Ingyen-tej«-intézmény hivatva van arra, hogy az anyákat a sracionáli csecsemőtáplálásra megtanítsa és a gyermekhalandóságot csökkentse. Egy »Olcsó-tej«-intézmény a népességnek még sokkal nagyobb rétegeire volna üdvös befolyással, amennyiben az általános táplálkozást megjavítaná és helyesebb irányba terelné. A mostani állapotokat mindenesetre radikálisan meg kellene változtatni és tisztában kell lennünk azzal, hogy a viszonyok megjavítása a munkásoknak fontos érdeke.

Az ólombetegség csökkenése. Az ólombetegségnek az iparosok közötti elterjedéséről újabb időben két munka jelent meg. Az egyikben Abelsdorf tárgyalja az ólommérgezést a német iparfelügyelők és a berlini festők betegsegélyző pénztára szolgáltatott adatok alapján. Eddigi megismeréseink folytán mind erősebben kell követelnünk az ólombetegség és egyéb ipari mérgezések bejelentésének kötelezővé tételét, mert a hatóság tudomására jutó esetek száma még messze mögötte marad a valóságnak. Az úgynevezett ólomiparágak köréből szá-

mos mérgezési esetről szereztünk tudomást. A berlini festők betegsegélyző pénztára az ólommérgezés határozott, ha nem is nagyfokú csökkenéséről ad számot. Abelsdorf azt kívánja, hogy az orvosokat minél nagyobb számban nyerjük meg az iparhygienének még akkor is, ha ez újabb költségekkel járna, mert nagyon igazak Mangano szavai: »Egy nép erkölcsi sülyedését és testi degenerálódását semmiféle pénzösszeggel sem lehet kiegyenlíteni és itt különös tekintettel kell lennünk az ólommérgezésnek a nemzőképességre és az utódokra gyakorolt hatására«. Kaup szerint az összes porosz betegsegélyző pénztárak előtt ismeretessé vált ólommérgezések száma az 1904. év 1.050 esetéről, 1908-ban 900 esetre csökkent, a betegnapok pedig 27.943-ról 21.150-re fogytak le. Kaup azt hiszi, hogy az ólommérgezések általában csökkenőben vannak.

A cukorbetegség növekedésének okairól néhány igen fontos adatot tartalmaz Noordennek most megjelent könyve. (Die Zuckerkrankheit. Berlin, 1910.) A cukorbetegségnek a geográfiai viszonyoktól való függőségét pontos statisztika hiányában csak sejtethjük, a betegség terjedése azonban kétségtelenül látszik. Noorden felhossa, hogy míg a londoni St.-Bartholomäuskórházban 1860—1869-ig 38.568 beteg közül csak 71 volt diabeticus, addig 1880—1889-ig 26.698 beteg közül 171; a cukorbetegek százaléka tehát a hatvanas évek 0.19 százalékáról a nyolcvanas években 0.74%-ra nőtt. Hivatkozik a szerző a berlini statisztikai hivatal adataira is, amelyek a Berlinben 100.000 lakos közül elhalt cukorbetegek számát mutatják. Ez 1871—1875-ig 3.4, 1886—1890-ig 10.0, 1901—1905-ig 33.0. Angliában 1876-ban 100.000 lakos közül 3.2, 1907-ben 9.6 a cukorbetegség következtében beállott halálesetek száma. — »A diabetes esetek növekedése«, mondja V. Noorden, »tehát nem tagadható«. A zsidóknak a cukorbetegségre való, már annyiszor hangoztatott hajlandóságát ő is megerősíti, az azonban nem állapítható meg, hogy a többi semita-törzsre ez mennyire áll. Majnai Frankfurt halálozási statisztikája például azt mutatja, hogy ott a diabetes folytán bekövetkezett halálozásoknak az összes halálozási esetekhez való viszonyszáma zsidóknál 6-szor olyan nagy, mint a nem zsidóknál, ez a szám azonban kétségtelenül még nagyobb volna, ha nem a vallásra, hanem a leszármazásra lennénk figyelemmel. Budapesten a diabetes előidézte halál 1906-ban zsidóknál 20.4‰, nem zsidóknál 3.4‰. Saját anyagának vizsgálatánál Noorden abban az 1.500 esetben, amelynél a származás (nem a vallás!) ösmeretes volt előtte, azt találta, hogy a zsidóknak száma 40‰; a klinikáján 11 éven keresztül kezelt 1487 diabetesbeteg közül pedig körülbelül 31.5‰ zsidó volt. Noorden Frankfurt környékén, ahol majdnem minden cukorbetegét látott, azt tapasztalta, hogy a zsidó faj diabetes halandósága a vagyonosabb osztályok közt aránytalanul nagyobb, míg a szegény sorsúak között a zsidó faj megbetegedési százaléka nem vezet ilyen feltűnően. A rokonok közti házasságnak kétségtelenül része van a zsidóknak a cukorbetegségre való diszponáltságában.

Amíg magasabb életkorban tapasztalataink szerint a cukorbetegek között a férfiak vannak nagyobb számban, addig a gyermekekben a női nem e tekintetben nem szorul háttérbe. A diabeticus gyermekeknél a betegség igen sok esetben az átöröklésben leli magyarázatát és igen sokszor fordult már elő, hogy egyazon családnak több cukorbeteg gyermeke volt. Ezek közül 10 esetben Noordennek sikerült megállapítania, hogy a szülők unokatestvérek voltak. Ha az ismert pozitív esetek száma egyelőre még nem is nagy, annyi mégis megállapíthatónak látszik, hogy az öröklött luesnek is jelentős szerepe van a betegség előidézésében.

A rákbetegség gyakorisága különböző foglalkozásoknál. Az utolsó években a főbb kulturálmokban a rákbetegség tanulmányozására speciális szervezetek létesültek. Ha működésük által a főkérdések, nevezetesen a betegség fertőző vagy nem fertőző voltának, a betegség okának megismeréséhez nem is jutottunk sokkal közelebb, sok fontos körülményre jöttünk rá, a melyek a rák föllépésénél észlelhetők.

Ezek a kutatások egy lehetőleg teljes és megbízható statisztika összeállítására irányulnak, amelyből a betegség gyakoriságának az életkor, a környezet és a klíma, valamint a foglalkozások különbözősége szerinti alakulásáról kaphatnánk felvilágosítást.

Ezeknek a körülményeknek a megvilágítására a speciális szervezeteknek igen nagy hivatottságuk van, aminek érdekes bizonyosságát adja Kolb dr.-nak, a rákbetegségek tanulmányozására kiküldött bajorországi bizottság tagjának, a »Zeitschrift für Krebsforschung«-ban közzétett cikke.

A rák elterjedésére vonatkozó adatok alaposságuk és megbízhatóságuk tekintetében minden bizonynyal az évekkel együtt sokat fognak még haladni, de a már meglévő eredmények is igen érdekesek. Különös fontosságuk van azoknak az adatoknak, amelyek a különböző foglalkozásoknak a betegség elterjedésére való szerepére vonatkoznak.

Azelőtt meg kellett elégednünk azon foglalkozások veszélyességének felismerésével, amelyeknél izgató és maró anyagokat kell használni. Később rájöttek arra is, hogy a Röntgen-sugarakkal való foglalkozás a rákbetegség megszerzésére különösen diszponál, a hivatásos betegségek csoportjánál azonban a legújabb időkig kellő terjedelmű és megfelelő fölvételeknek teljes híjával voltunk.

A Kolb dr. által szolgáltatott adatok valamennyire kitöltik ezt az ürt. Vizsgálatai szerint egymillió mezőgazdasággal foglalkozó ember közül évente 2.428 hal el rákban, egymillió iparos közül 3.472 és a forgalom és kereskedelem alkalmazottai közül 3.585. A mezőgazdasággal foglalkozók előnye tehát szembetűnő. A részletek közül különösen figyelemre méltó az a körülmény, hogy a bányászok, építőiparosok, kő- és földmunkások között feltűnően ritkán fordul elő a rák, és hogy a kémiai és a különböző használati tárgyak tisztításával foglalkozók is meglehetősen mentesek tőle. Igen gyakori ellenben a rák a fém- és faiparágakban, úgyszintén a korcsmárosok, mészárosok és kádárok között.

Dr. Kolb arra a következtetésre jut, hogy a rák megbetegedéseknél az alkoholizmus is jelentős szerepet játszik, mert a korcsmárosok, vendéglői alkalmazottak és kereskedelmi utazóknál feltűnően gyakori a baj fellépése. Azonkívül a túltápláltságnak is káros befolyásúnak kell e tekintetben lennie, mert a mészárosoknak rákra különös diszpozíciójuk van, míg a börtönlakók és igen szűkös viszonyok között élőknel viszonylag igen ritka a rák.

Az anya és gyermek egészségügyi védelméről szóló igen érdekes előadást tartott Hayet professzor. Az előadó, ki a kérdést az anyasági és családi biztosításról szóló törvény keretein belül tárgyalta, erősen hangsúlyozta annak szükségességét, hogy az anyák gyermekeiket maguk táplálják és széles körből vett tudományos anyag alapján reámutatott ama szomorú következményekre, melyek az anyák hiányos védelméből szülés előtt és után, valamint a gyermekek helytelen táplálásából a közegészségre háramlanak. Anyaság esetére szóló állami biztosítással teljesen fedeznünk kell az anyáknak azt a munkabérvesztését, amely szülés esetén éri őket, hogy ezáltal megadjuk nekik a lehetőséget, hogy a szülést követő hetekben kizárólag a maguk és gyermekük egészségének élhessenek. A németországi betegbiztosítás immár tartalmazza az állami anyasági biztosítás kezdetét. Különösen nagy örömmel üdvözli a gyermekágyas asszonyokról való intenzivebb gondoskodásnak a biztosítási törvénytervezetében való felvételét. Előadónak azonban az az óhajta, hogy a gyermekágyas asszonyok segélyezésének időtartamát 12 hétre terjesszék ki és hogy a segélypénzek összege a teljes munkabérnek feleljen meg; azonkívül mindazok a segélyezések, amelyek kiszolgáltatása a tervezet szerint a pénztárak részéről csak fakultatív lenne, kötelezővé teendő. Mindez a biztosított asszonyokra nézve a díjnak a munkabér $\frac{1}{2}\%$ -ával való felemelése útján elérhető lenne. Azonkívül a biztosított férfiaknak nem biztosított nejét is részesíteni kellene a heti segélyben, még pedig kötelezően és nemcsak fakultatíve, amint az tervezve van. A családi biztosításnak ez a neve a biztosítási díjat a munkabér 1% -ával tenné magasabbá, mind a két intézkedés keresztülvitele tehát összevéve csak a munkabér $1\frac{1}{2}\%$ -ával emelné a biztosítási díjat. Jelenleg sok betegsegélyző pénztár a kötelezőnél jóval több szolgáltatás mellett a munkabér $3-3\frac{1}{2}\%$ -ának megfelelő biztosítási díjat szed, a tervezett újítások behozatalával tehát a biztosítási díj a munkabér $4\frac{1}{2}-5\%$ -ára emelkednék. A biztosítási törvény tervezete szerint meg lesz adva a mód arra is, hogy a biztosítási díjat a munkabér 6% -ára emelhessük.

Szülészeti intézetek Poroszországban. Az újabb hivatalos fölvétel szerint Poroszországban a szülészeti intézetek száma, az általános gyógyintézetek szülészeti osztályait is beleszámítva, 61-re rug összesen 2.393 betegágygyal. Tisztán szülészeti intézet 51 van. Tulajdonosaik szerint osztályozva, 10 intézet egyetemi klinika és állami tulajdon; 17 bábaképző- és szülészeti intézet kerületi testületké; 6 intézet városi tulajdonban van; 18 intézet pedig, melyek magánosok alapítványai folytán létesültek, szegénysorsú, betegágyas nők támogatására alakult egyesületek tulajdonát képezik. A 61 intézetben a legutolsó jelentés évében összesen 28.713 nő szült, ezek közül 359 ikreket, 6 pedig hármas szülötteket

mos mérgezési esetről szereztünk tudomást. A berlini festők betegségélyző pénztára az ólommérgezés határozott, ha nem is nagyfokú csökkenéséről ad számot. Abelsdorf azt kívánja, hogy az orvosokat minél nagyobb számban nyerjük meg az iparhygienének még akkor is, ha ez újabb költségekkel járna, mert nagyon igazak Mangano szavai: »Egy nép erkölcsi sülyedését és testi degenerálódását semmiféle pénzösszeggel sem lehet kiegyenlíteni és itt különös tekintettel kell lennünk az ólommérgezésnek a nemzőképességre és az utódokra gyakorolt hatására«. Kaup szerint az összes porosz betegségélyző pénztárak előtt ismeretessé vált ólommérgezések száma az 1904. év 1.050 esetéről, 1908-ban 900 esetre csökkent, a betegnapok pedig 27.943-ról 21.150-re fogytak le. Kaup azt hiszi, hogy az ólommérgezések általában csökkenőben vannak.

A cukorbetegség növekedésének okairól néhány igen fontos adatot tartalmaz Noordennek most megjelent könyve. (Die Zuckerkrankheit. Berlin, 1910.) A cukorbetegségnek a geográfiai viszonyoktól való függőségét pontos statisztika hiányában csak sejtethetjük, a betegség terjedése azonban kétségkívül látszik. Noorden felhossa, hogy míg a londoni St.-Bartholomäuskórházban 1860—1869-ig 38.568 beteg közül csak 71 volt diabeticus, addig 1880—1889-ig 26.698 beteg közül 171; a cukorbetegek százaléka tehát a hatvanas évek 0.19 százalékeről a nyolcvanas években 0.74%-ra nőtt. Hivatkozik a szerző a berlini statisztikai hivatal adataira is, amelyek a Berlinben 100.000 lakos közül elhalt cukorbetegek számát mutatják. Ez 1871—1875-ig 3.4, 1886—1890-ig 10.0, 1901—1905-ig 33.0. Angliában 1876-ban 100.000 lakos közül 3.2, 1907-ben 9.6 a cukorbetegség következtében beállott halálesetek száma. — »A diabetes esetek növekedése«, mondja V. Noorden, »tehát nem tagadható«. A zsidóknak a cukorbetegségre való, már annyiszor hangoztatott hajlandóságát ő is megerősíti, az azonban nem állapítható meg, hogy a többi semita-törzsre ez mennyire áll. Majnai Frankfurt halálozási statisztikája például azt mutatja, hogy ott a diabetes folytán bekövetkezett halálozásoknak az összes halálozási esetekhez való viszonyszáma zsidóknál 6-szor olyan nagy, mint a nem zsidóknál, ez a szám azonban kétségkívül még nagyobb volna, ha nem a vallásra, hanem a leszarmazásra lennének figyelemmel. Budapesten a diabetes előidézte halál 1906-ban zsidóknál 20.4‰, nem zsidóknál 3.4‰. Saját anyagának vizsgálatánál Noorden abban az 1.500 esetben, amelynél a származás (nem a vallás!) ösmeretes volt előtte, azt találta, hogy a zsidóknak száma 40‰; a klinikáján 11 éven keresztül kezelt 1437 diabetesbeteg közül pedig körülbelül 31.5‰ zsidó volt. Noorden Frankfurt környékén, ahol majdnem minden cukorbetegét látott, azt tapasztalta, hogy a zsidó faj diabetes halandósága a vagyonosabb osztályok közt aránytalanul nagyobb, míg a szegény sorsúak között a zsidó faj megbetegedési százaléka nem vezet ilyen feltűnően. A rokonok közti házasságnak kétségkívül része van a zsidóknak a cukorbetegségre való diszponáltságában.

Amíg magasabb életkorban tapasztalataink szerint a cukorbetegek között a férfiak vannak nagyobb számban, addig a gyermekévekben a női nem e tekintetben nem szorul háttérbe. A diabeticus gyermekeknél a betegség igen sok esetben az átöröklésben leli magyarázatát és igen sokszor fordult már elő, hogy egyazon családnak több cukorbeteg gyermeke volt. Ezek közül 10 esetben Noordennek sikerült megállapítania, hogy a szülők unokatestvérek voltak. Ha az ismert pozitív esetek száma egyelőre még nem is nagy, annyi mégis megállapíthatónak látszik, hogy az öröklött luesnek is jelentős szerepe van a betegség előidézésében.

A rákbetegség gyakorisága különböző foglalkozásoknál. Az utolsó években a főbb kulturállamokban a rákbetegség tanulmányozására speciális szervezetek létesültek. Ha működésük által a főkérdések, nevezetesen a betegség fertőző vagy nem fertőző voltának, a betegség okának megismeréséhez nem is jutottunk sokkal közelebb, sok fontos körülményre jöttünk rá, a melyek a rák föllépésénél észlelhetők.

Ezek a kutatások egy lehetőleg teljes és megbízható statisztika összeállítására irányulnak, amelyből a betegség gyakoriságának az életkor, a környezet és a klíma, valamint a foglalkozások különbözősége szerinti alakulásáról kaphatnánk felvilágosítást.

Ezeknek a körülményeknek a megvilágítására a speciális szervezeteknek igen nagy hivatottságuk van, aminek érdekes bizonyosságát adja Kolb dr.-nak, a rákbetegségek tanulmányozására kiküldött bajorországi bizottság tagjának, a »Zeitschrift für Krebsforschung«-ban közzétett cikke.

A rák elterjedésére vonatkozó adatok alaposságuk és megbízhatóságuk tekintetében minden bizonynyal az évekkel együtt sokat fognak még haladni, de a már meglévő eredmények is igen érdekesek. Különös fontosságuk van azoknak az adatoknak, amelyek a különböző foglalkozásoknak a betegség elterjedésére való szerepére vonatkoznak.

Azelőtt meg kellett elégednünk azon foglalkozások veszélyességének felismerésével, amelyeknél izgató és maró anyagokat kell használni. Később rájöttek arra is, hogy a Röntgen-sugarakkal való foglalkozás a rákbetegség megszerzésére különösen diszponál, a hivatásos betegségek csoportjánál azonban a legújabb időkhöz képest terjedelmű és megfelelő fölvételeknek teljes híjával voltunk.

A Kolb dr. által szolgáltatott adatok valamennyire kitöltik ezt az űrt. Vizsgálatai szerint egymillió mezőgazdasággal foglalkozó ember közül évente 2.428 hal el rákban, egymillió iparos közül 3.472 és a forgalom és kereskedelem alkalmazottai közül 3.585. A mezőgazdasággal foglalkozók előnye tehát szembetűnő. A részletek közül különösen figyelemre méltó az a körülmény, hogy a bányászok, építőiparosok, kő- és földmunkások között feltűnően ritkán fordul elő a rák, és hogy a kémiai és a különböző használati tárgyak tisztításával foglalkozók is meglehetősen mentesek tőle. Igen gyakori ellenben a rák a fém- és faiparágakban, úgyszintén a korcsmárosok, mészárosok és kádárok között.

Dr. Kolb arra a következtetésre jut, hogy a rák megbetegedéseknél az alkoholizmus is jelentős szerepet játszik, mert a korcsmárosok, vendéglői alkalmazottak és kereskedelmi utazóknál feltűnően gyakori a baj fellépése. Azonkívül a túltápláltságnak is káros befolyásúnak kell e tekintetben lennie, mert a mészárosoknak rákra különös diszpozíciójuk van, míg a börtönlakók és igen szűkös viszonyok között élőknel viszonylag igen ritka a rák.

Az anya és gyermek egészségügyi védelméről szóló igen érdekes előadást tartott Hayet professzor. Az előadó, ki a kérdést az anyasági és családi biztosításról szóló törvény keretein belül tárgyalta, erősen hangsúlyozta annak szükségességét, hogy az anyák gyermekeiket maguk táplálják és széles körből vett tudományos anyag alapján reámutatott ama szomorú következményekre, melyek az anyák hiányos védelméből születés előtt és után, valamint a gyermekek helytelen táplálásából a közegészségre háramlanak. Anyaság esetére szóló állami biztosítással teljesen fedeznünk kell az anyáknak azt a munkabérveszteségét, amely születés esetén éri őket, hogy ezáltal megadjuk nekik a lehetőséget, hogy a születést követő hetekben kizárólag a maguk és gyermekük egészségének élhessenek. A németországi megbiztosítás immár tartalmazza az állami anyasági biztosítás kezdetét. Különösen nagy örömmel üdvözli a gyermekágyas asszonyokról való intenzivebb gondoskodásnak a biztosítási törvénytervezetében való felvételét. Előadónak azonban az az óhajta, hogy a gyermekágyas asszonyok segélyezésének időtartamát 12 hétre terjesszék ki és hogy a segélypénzek összege a teljes munkabérnek feleljen meg; azonkívül mindazok a segélyezések, amelyek kiszolgáltatása a tervezet szerint a pénztárak részéről csak fakultatív lenne, kötelezővé teendő. Mindez a biztosított asszonyokra nézve a díjnak a munkabér $\frac{1}{2}\%$ -ával való felemelése útján elérhető lenne. Azonkívül a biztosított férfiaknak nem biztosított nejét is részesíteni kellene a heti segélyben, még pedig kötelezően és nemcsak fakultatív, amint az tervezve van. A családi biztosításnak ez a neme a biztosítási díjat a munkabér 1% -ával tenné magasabbá, mind a két intézkedés keresztülvitele tehát összevéve csak a munkabér $1\frac{1}{2}\%$ -ával emelné a biztosítási díjat. Jelenleg sok betegsegélyző pénztár a kötelezőnél jóval több szolgáltatás mellett a munkabér $3-3\frac{1}{2}\%$ -ának megfelelő biztosítási díjat szed, a tervezett újítások behozatalával tehát a biztosítási díj a munkabér $4\frac{1}{2}-5\%$ -ára emelkednék. A biztosítási törvény tervezete szerint meg lesz adva a mód arra is, hogy a biztosítási díjat a munkabér 6% -ára emelhessük.

Szülészeti intézetek Poroszországban. Az újabb hivatalos fölvetel szerint Poroszországban a szülészeti intézetek száma, az általános gyógyintézetek szülészeti osztályait is beleszámítva, 61-re rug összesen 2.393 betegágygyal. Tisztán szülészeti intézet 51 van. Tulajdonosaik szerint osztályozva, 10 intézet egyetemi klinika és állami tulajdon; 17 bábaképző- és szülészeti intézet kerületi testületké; 6 intézet városi tulajdonban van; 18 intézet pedig, melyek magánosok alapítványai folytán létesültek, szegénysorsú, betegágyas nők támogatására alakult egyesületek tulajdonát képezik. A 61 intézetben a legutolsó jelentés évében összesen 28.713 nő szült, ezek közül 359 ikreket, 6 pedig hármast szülötteket

hozott a világra; a betegágyas nők közül 274 meghalt. 3.636 szülésnél operációs beavatkozásra volt szükség, ezek közül 152 esetben állott be a beteg halála. Az újszülöttek száma egészben véve 27.808, beleértve az 1.798 halvaszületettet is; az összlétszámból 913 gyermek az anya kezelésének ideje alatt halt meg. A hibás szülések száma 1.266-ot tesz ki.

Lakáskérdés Ausztriában. Az osztrák képviselőház elfogadta a drágaság tanulmányozására kiküldött bizottságnak a kormánnyal együtt benyújtott törvénytervezetét, amely kimondja, hogy a szegény sorsú néposztályok lakásviszonyainak javítása céljából a munkaügyi minisztérium kezelésére bizott lakásalap létesíttessék. Erre az alapra 10 éven keresztül, évente növekvő járulékokban összesen 25 millió koronát fog adni az állam. Az alapból községeknek és más közttestületeknek, közhasznú egyesületeknek, nevezetesen építő-szövetkezeteknek fognak kis lakások építése céljából hitelt nyújtani, még pedig részint kezességvállalás, részint közvetlen kölcsönök által. Az alap legfeljebb 200 millióig válhat kezességet és kötelezettségeiért ez összeg erejéig másodsorban maga az állam felel.

MUNKÁSBIZTOSÍTÁS.

Munkabér-, táppénz- és áremelkedés.

A táp- és élvezeti szereknek, a fűtőanyagoknak és más fontos használati tárgyaknak rohamos áremelkedése az utolsó évtizedben nemcsak az egészséges, hanem a beteg munkásoknak és családjainak életviszonyait is jelentékeny mérvben lejjebb szállította. Mert még a béreknél is kevésbé emelkedett a táppénz a fokozott árakhoz viszonyítva. Az utolsó évek gyakrabbi munkanélkülisége és az évi jövedelemnek ezáltal feltételezett csökkenése sok munkáscsaládnak a háztartására pusztító hatást gyakorolt. A biztosítottak táppénze ritkán több az átlagos munkakeresmény 50%-ánál, sőt sok esetben még ennél is kevesebb.

Miután pedig az élelmiszerek árának emelkedésére a jövőben is számítani kell, ez az állapot a betegekre nézve végzetessé válik. Ugyanezen jelenséggel találkozunk a baleseti, rokkantsági és aggkori járadékoknál, amelyek az élelmiszerek emelkedő irányzata dacára hasonlóképp állandóak maradnak. Erre a körülményre a múlt évben Londonban tartott nemzetközi alkoholelles kongresszuson tartott előadásában már rámutatott Kiss Adolf, a budapesti munkásbiztosító pénztár igazgatója.

A drezdai betegsegélyző pénztár (118.000 taggal), amely sok esztendő óta mintaszerű és sokoldalú évi jelentéseket ad ki, 1909. évi jelentésében igen fontos statisztikai anyagon kívül összehasonlító táblázatot készített a fontos élelmiszereknek és a szénnek az áráról az 1899. és 1909. években. Néhány legfontosabb szükségleti cikknek az ára a következőképpen alakult:

	1899	1909	drágább % -kal
Marhahús, főzésre való hús... kg.-kint	135'2	144'6	6'9
Sertéshús ... »	154'2	189'5	22'2
Füstölt szalonna ... »	168'5	200'0	18'7
Disznózsir ... »	163'3	199'4	22'1
Teljes tej... literenként	17'8	20'3	14'0
Sovány tej ... »	8'4	9'8	16'6
Vaj ... kg.-kint	261'8	295'6	12'9
Margarin... »	139'0	167'6	20'5
Gadóc ... »	81'0	98'4	21'0
Burgonya ... 50 »	283'9	297'9	5'0
Bab ... »	33'7	41'2	22'3
Hámozott borsó ... »	38'5	51'6	34'0
Árpakása ... »	48'9	51'4	5'1
Rozsliszt, házi sütésre ... »	29'3	36'0	22'9

	1899	1909	drágább % -kal
Buzaliszt (darakivonat) --- --- --- --- kg.-kint	35'3	45'2	28'1
Kenyér (átlag) --- --- --- --- »	25'0	28'6	14'4
Kőszén --- --- --- --- »	167'2	190'3	13'8
Barnaszén --- --- --- --- »	90'7	118'8	31'0

Valamennyi itt felsorolt árúnak átlagos emelkedése körülbelül 17'5⁰/₀ úgy, hogy körülbelül ilyen mértékben emelkedtek a háztartási költségek.

Milyenek voltak azonban ugyanezen időszakban a munkakeresmények? A jelentés szerint az összehasonlításra szolgáló 1899. és 1909. évek »gazdaságilag hasonló viszonyokat mutattak. Az 1899-dik év még az előző gazdaságilag kedvező éveknél befolyása alatt állott, azonban az akkor kezdődött krízis némileg mégis érezhető volt. Ezzel szemben az 1909-dik év még a gazdasági depresszió nyomása alatt állott ugyan, azonban máris nagyon kedvező eredményeket értelt a kereseti életben az előző évekhez képest«.

A biztosításra kötelezett férfi tagoknak a száma 52.890-ről 62.645-re, a női tagoké 22.878-ről 39.827-re emelkedett. Valamennyi biztosításra kötelezett férfi személy közül 1899-ben körülbelül egyharmadrésznek volt 3'76 márká és ennél több napi keresete, 1909-ben pedig 56'4⁰/₀-nak volt ennyi. Az átlagos kereset 3'10 márkáról 3'67 márkára emelkedett, ami 18'4 gyarapodásnak felel meg.

Sokkal jelentékenyebb azonban az 1'76 márkától 3'75-ig terjedő napi munkakeresményeknek a *csökkenése*; az ezen bérosztályhoz tartozóknak a száma 56⁰/₀-ról 29'6⁰/₀-ra esett le. A jelentés szerint mindezekből a pénztári tagok egy részénél a bércsökkenésnek sajnálatos tényét lehet megállapítani, a női tagoknál inkább lehet a magasabb kereseti osztályokba való egyenletes emelkedést megállapítani, kiváltképpen pedig nem lehet részlegesen csökkent munkabért megfigyelni, mint ahogy ez a férfi biztosítottaknál észlelhető.

A jelentés azon végeredményre jut, hogy *az utolsó tíz évben az áremelkedések megelőzték a béremeléseket.*

Az országos pénztár közgyűlése. Az országos munkásbetegsegélyező és balesetbiztosító pénztár 1910. évi december 16., 17. és 18-án tartott közgyűlésén az 1909. évi zárszámadást elfogadta s egyúttal a helyi szervek 1910. és 1911. évi költségvetését, valamint az országos pénztár 1911. évi költségvetését megállapította. Ennek kapcsán újlag elhatározta a közgyűlés, hogy a hétnapos járulékszedéshez ragaszkodik és a járulékszázalékot nem emeli. Az állam által netalán át nem vállalt kezelési költségek fedezésére nézve a közgyűlés kimondta, hogy a törvény világos rendelkezése folytán követeli, hogy az országos pénztár összes igazgatási költségei az államkincstárból fedeztessenek. Elfogadta a közgyűlés az igazgatóság azon javaslatát, mely szerint a pénztári tisztviselők nyugdíjintézetét 1911. évi január hó 1-én kell életbeléptetni. Elhatározta a közgyűlés, hogy az országos pénztár és több helyi szerv céljaira székházakat épít, valamint néhány gyógyfürdő megvételét s gyógyfürdőkkel szerződések kötését. Végül kimondta, hogy *az ipari mérgezések és megbetegedések üzemi baleseteknek tekintessenek* s ilyenekül kártalaníttassanak. Az igazgatóság tagjainak választásánál az alkalmazottak listája egyhangúlag ment keresztül, a munkaadó igazgatósági tagok választásánál a Gyáriparosok szövetségének és az országos Iparegyesületnek listája győzött az Építőiparosok szövetségének listájával szemben. Az igazgatóság folyó hó 19-én alakuló ülését megtartotta és azon az országos pénztár elnökévé Garbai Sándort, alelnökké Lukács József gyárost és Peidl Gyula munkást választották meg.

Az országos pénztár közgyűlése elé az igazgatóság vaskos kötetben terjesztette elő évi jelentését, melyre legközelebb visszatérünk.

A balesetelhárítási bizottság Ausztriában. f. év október hó 29-én tartott alakuló üléssel megkezdte működésének harmadik periodusát. Az ülés napirendjére két szakbizottságnak választása volt kitűzve. Az egyik olyan minisz-

évi munkás-balesetkártalanítási törvény és az 1880. évi munkaadó-szavatossági törvény alapján folytatott tárgyalásokról olyan statisztikai kimutatást adott közre, amely statisztika lényegében hét nagy ipari csoportra — t. i. a bányászatra, kőfejtésre, vasutakra, gyárakra, kikötő- és révmunkákra, építőiparra és hajóépítésre — nézve teljesen tökéletesnek mondható.

Az említett 7 iparágban összesen 6,560.745 munkás volt foglalkoztatva, akik közül 4,585.855 (61%) gyárakban dolgozott. Ezen iparágakban 3.308 halálos kimenetelű baleset fordult elő, és pedig a legtöbb a bányákban (1.456), gyári üzemekben (744) és a hajóépítésnél (365). A kifizetett kártalanítások összege 507.869 fontra rugott, amelyből a hajóépítésre 56.844, a gyárakra 104.039, a kikötőkre 26.152, a bányákra 237.308, a kőfejtőkre 12.072, az építőiparra 15.065 és a vasutakra 56.389 font esett. Munkaképtelenséggel járó baleset a jelentés évében 329.299 fordult elő, amelyek közül a legtöbb (154.798 és 123.134) a bányákra és a gyári üzemekre esett. Ezekhez járul még a hivatásos betegségek által előidézett 33 haláleset és 3.313 munkaképtelenségi eset 6.191 és 38.012 fontnyi kártalanítással.

Általában minden egyes foglalkoztatott személyre 6 sh. 10 d. évi teher esik a baleset-kártalanításból. Megjegyzendő azonban, hogy ez az összeg pusztán az 1906. évi törvény alapján kifizetett kártalanításokat foglalja magában és nem az 1897. és 1900. évi törvények alapján kifizetett összeget is.

A segélyezés tartama többnyire 4—13 hét volt. 1—3 évig tartó munkaképtelenséggel járó baleset és betegség 4.798, illetve 287 volt.

14.924 balesetért összesen 403.775 font végkielégítést fizettek ki, amely végkielégítéseket vagy egyszerre, vagy egy bizonyos meghatározott idő után hetenként fizették ki. Hasonló módon fizettek 178 üzemi betegségért 7.338 fontot. A kártalanítási igényeknek csak igen csekély százaléka terelődött peres útra. Az 1880. évi munkaadói szavatossági törvény alapján kártalanítandó balesetek száma 1907—1909-ben állandó csökkenést mutat.

MUNKÁSVÉDELEM.

Munkásvédelmi törvényhozás a külföldön 1909-ben.

Az 1909. évben hozott munkásvédelmi és munkásjogra vonatkozó törvények csekély kivétellel, majdnem mind alárendelt jelentőséggel bírnak. Ámbár a német birodalomban igen sokat beszélnek a szociálpolitikai tekintetben való nagy haladásról, mindazonáltal az igazság az, hogy a »szélszélű szociálpolitikában« tovább is tart. A birodalmi törvények közül csak a szegénygyámolításra vonatkozó 1909. évi március hó 15-iki törvényt említjük meg. Egy szeptember hó 28-dikáról való hirdetmény a lépfenében való megbetegedésnek és halálozásnak bejelentésére vonatkozik és november hó 25-dikéről két hirdetmény a konzervgyárakra vonatkozólag szabályozza a tíz órás maximális munkanap és a nők éjjeli ipari munkatiltalma alól való kivételeket. Poroszországban 1909 július hó 28-án módosították az általános bányatörvényt azon célból, hogy az üzemnek biztonsága fokoztassék. Fontos és új rendelkezés az, hogy a munkások maguk is részt vesznek az ellenőrző szolgálatban. Munkás ellenőröket választanak, kiknek a törvény messzemenő jogokat ad. Egyéb országos intézkedések közül megemlítjük a tanoncügy szabályozására vonatkozó rendeletet, továbbá a nyomdák berendezéséről és üzeméről való köriratot és a rongytelepek munkásairól szóló rendeletet.

§ Nagybritanniában figyelmet érdemel a bérhivatalokról szóló törvény (Trade Boards Act) és a munkaközvetítési törvény (Labour Exchanges Act). Az első törvény egyelőre csak négy iparágra vonatkozik, azonban a kereskedelemügyi miniszterium fel van jogosítva arra, hogy a szükséghez képest a törvénynek hatályát egyéb iparágakra is kiterjessze.

§ Franciaország törvényei és rendeletei közül megemlítendő a következők: a március hó 5-diki rendelet egy orvosi bizottság létesítéséről a munkánál előforduló balesetek megítélése céljából; a március hó 10-diki körirat azon munkahelyek védelmi és egészségügyi szabályairól, amelyek-

ben komprimált levegővel dolgoznak; az április hó 30-diki törvény, amely az elnöknek azon jogát, hogy az egészségre káros és veszélyes ipari üzemekben eltilthassa a gyermek- és női munkát, a kereskedelmi üzemekre is kiterjeszti: az öt év múlva hatályba lépő július 20-diki törvény, amely megtiltja az ólomfehér használatát a mázoló munkáknál: a november hó 27-diki törvény, amely szerint a munkásnők szülés esetén 3 hétig maradhatnak távol az üzemtől szerződéses jogaik sérelme nélkül.

Franciaországban a kényszerbiztosítás terén az első lépést az 1894. évi június hó 29-diki törvény képezi, amely azonban csak a bányamunkásokra vonatkozik. Az üzemi vállalkozók kötelesek a kifizetett bérek 4^o/_o-át az állami aggkori-járadékpénztárnak, vagy szindikátusi-pénztárnak beszolgáltatni. Joguk van arra, hogy a járulékok felét a munkások béréből levonják. A biztosítottnak 55-dik évében nyugdíjjogosultsága van. 1909-ben új törvényt hoztak, amely azonban csak a vasuti alkalmazottak aggkori ellátására vonatkozik. Ezen törvény értelmében mindazok a vasutasok nyugdíjjogosultak, akik életüknek 21-dik évét már betöltötték és két, vagy több év óta állanak a vasutak szolgálatában; a nyugdíjjogosultak három osztályba soroztatnak és pedig 1. normális aggkori járadékosok; 2. baleseti- és betegségi járadékosok és 3. olyanok, akik időnek előtte válnak ki a szolgálatból. A rokkantsági járadékra való igény legalább 15 évi szolgálat után kezdődik, azonban a szolgálat fennáll a szolgálati évekre való tekintet nélkül is, ha a rokkantság a szolgálat gyakorlásából veszi eredetét.

Belgiumban legfontosabb az 1909. évi augusztus hó 20-diki törvény, amely megtiltja az ólomfehérnek porban, darabokban, vagy pogácsákban való eladását, szállítását és mázoló munkáknál való használatát.

Németalföldön a július hó 30-diki rendelettel bizottságot küldöttek ki a munkanélküliség problémájának tanulmányozására.

Dániában március hó 5-én törvényt hoztak a munkáslakóházak létesítése céljából nyújtandó kölcsönökről.

Norvégiában 1909. szeptember hó 18-án törvényt alkottak az 1911. évi július hó 1-én életbelépő kötelező betegbiztosításról. A törvény értelmében minden foglalkozási ág munkásai és alkalmazottai biztosításra kötelezettek, ha évi jövedelmük vidéken az 1.200 és városokban az 1.400 koronát nem lépi túl. Minden a 14-dik és 40-dik életévek között lévő, biztosításra nem kötelezett személy beléphet a pénztárba, ha nem szenved valamely gyógyíthatatlan betegségben és évi jövedelme vidéken a 800, városban pedig az 1.000 koronát nem lépi túl és vagyona nem több, mint 7.000, illetve 10.000 korona. Minden községben kerületi pénztárakat kell létesíteni. A biztosítottakat jövedelmi osztályokba csoportosítják. A járulékból a biztosítottak hat tizedet fizetnek, a vállalkozó és a község egy-egy tizedet és végül az állam két tizedet fizet. A biztosítottaknak az orvosi segélyen kívül munkaképtelenség esetén a negyedik naptól számítva 26 héten keresztül táppénz jár. Halál esetére a pénztár temetési költséget ad, még pedig az átlagos napibér 25-szöröse erejéig, amely azonban 50, illetve 56 koronánál magasabb nem lehet.

Egyéb norvég törvények közül megemlítjük az 1909. évi szeptember hó 10-diki gyári törvényt, amely a munkahelyek berendezéséről, a gépeknek, kazánoknak és csővezetékeknek biztonságáról, a világításról, szellőztetésről, tisztaságról, munkatartamról stb. intézkedik. 18 éven alul lévő személyek napi munkaideje 10 óránál több nem lehet és éjjeli munkára esti 8 órától reggeli 6 óráig nem alkalmazhatók.

Svédországban a június hó 18-diki rendelettel megszüntették azokat a hátrányokat, amelyeknek azok az angol alattvalók voltak kitéve, akiket Svédországban valamely üzemi baleset ért.

Svájcban az 1909. évi október hó 29-diki törvénynek a munkaközvetítés előmozdítása képezi a célját.

Spanyolországban az 1909. évi április hó 4-diki törvény feljogosítja bizonyos kautélákkal a munkásokat és a vállalkozókat koalíciók kötésére, sztrájkok és kizárások vezetésére, ha ezek által semmi szerződészegés nem történik. Sztrájkokkal és kizárásokkal kapcsolatosan minden csend-zavarás és csoportosulás börtönbüntetés terhe mellett tilos, ami az egész törvénynek értékét nagyon problematikussá teszi.

Az amerikai szövetségi parlament 1909-ben egy szocialpolitikai törvényt sem fogadott el. Az egyes államoknak ide vonatkozó törvényei alig térnek el az általánosan ismert alapelvektől.

Kanadában 1909-ben meghonosították a fakultatív aggkori és rokkant-biztosítást.

Ausztriában a folyóiratunkban annak idején részletesen ismertetett javaslat a szociális biztosításról foglalkoztatja az elméket.

Végül még meg kell emlékeznünk *Bosznjáról és Hercegovináról* is, ahol a betegség esetére való biztosítási kötelezettség az összes ipari és kereskedelmi üzemekben foglalkoztatott munkásokra és alkalmazottakra terjed ki, ha összes jövedelmük nem haladja túl a 3.000 koronát. Biztosításra kötelezettek még az otthonmunkások és a mezőgazdasági, nemkülönben erdő munkások is. A biztosítás kerületi, üzemi és egyesületi pénztárakban és társulásokban történik. A biztosítottak tíz osztályba oszthatnak. A biztosítottaknak orvosi segélyen kívül keresetképtelenség esetén 20 héten át táppénz jár, amely az átlagos napibérnek 60%-ig emelkedik. A temetési költség minimálisan az átlagos napibérnek 20-szorosa.

A *balesetbiztosítás* terén való haladás 1909-ben nagyon szerény volt. Említést érdemel a július hó 4-én Franciaország és Angolország között, továbbá a szeptember hó 19-én Magyarország és Olaszország között kötött megegyezés.

A fehér, vagy sárga foszfornak a gyújtógyártásánál való használatát illetőleg létrejött a megegyezés Németországban, Ausztriában, Dániában, Franciaországban, Luxemburgban, Németalföldön és Svájcban.

Tulajdonképpen állami *munkanélküliség esetére való biztosítás* nincs még seholsem. Franciaországban, Norvégiában és Dániában az elismert munkanélküliek számára való pénztárak állami támogatásban részesülnek. *Nagybritanniában* tervbe van véve az állami munkanélküliség esetére való biztosítás és legközelebb a kereskedelemügyi miniszter erről törvényjavaslatot terjeszt a parlament elé. A biztosítás a tervezet szerint az építési és gépiparra, a szerszámgyártásra, hajó- és kocsipartra és a faiparra terjed ki. A járulékok heti 5-6 d.-ra rugnak és a munkások és vállalkozók együttesen fizetik.

Nyolc órasi munkaidő a kővágóiparban. Németországban 3.400 kővágómunkás számára most már biztosítva van a 8 órasi munkaidő. A birodalmi tanács az egészségre ártalmas homokkőiparban 9 órasi munkaidőt állapított meg. A szakszövetkezet hosszú küzdelmek után Berlin, Breslau, Leipzig, Bunzlau és 7 kisebb város számára, melynek mindnek kőbányája van, elfogadta a 8 órasi munkaidőt. Ezáltal valószínűleg hosszabb ideig fog munkaképes maradni a kővágómunkás, miáltal a szakszövetkezet terhei is kisebbedni fognak. Mostanság sok kőmetsző már 20 éves korában szenved és iparából eredő betegségben korán válik rokkanttá.

Szállítási balesetek elhárítása a porosz bányákban. Miután az utóbbi időben a porosz bányákban a személyszállításnál sok és súlyos baleset fordult elő, a szállítógépészek egylete kérte a kormányt, rendelje el, hogy a személyszállításnál csak oly gépészt legyen szabad alkalmazni, ki már 25 éves, ki legalább egy évig volt az anyagszállításnál foglalkoztatva, ki a személyszállítási, a kötéllel való szállítási technikában jártasságát vizsgával igazolta, ki felelősséget vállal a rendőrhatalommal szemben a könyvében pontosan bejegyzett szállítási szabályok betartásáért. A személyszállítás közben legalább két vizsgázott szakgépésznek kell a gépházban jelen lennie, más személynek ilyenkor tilos

itt megjelenie. A gépapolónak csak 9 óráig szabad munkában lennie, a pihenési idő két szakmány között legalább 8 óra kell, hogy legyen.

Az éjjeli munka eltiltása a sütőiparban. A francia kamara munkügyi bizottsága törvényjavaslatot terjesztett elő, hogy kenyérnek és süteménynek elkészítése este 9 órától reggel 5-ig tilos legyen. A vizsgálat során kiderült, hogy a kenyeret nappal tisztábban és jobban lehet elkészíteni, mint éjjel. Nincs a reformnak technikai akadály, csak a maradiságot kell legyőzni. A sütőipar nagyon elmaradt ipar, úgy higienikus, mint műszaki újjáalakulása csak a nappali munka révén várható. A munkások egyhangúlag követelik a nappali munkát. Ez a munkaadó számára is nagy áldás lenne. A fogyasztók nem szenvednének semmi kárt. Ugyan egy pár órával később kap majd reggel kenyeret a fogyasztó, de ez jobb és frisebb lesz, mint volt eddig.

Munkásvédelmi intézkedések Hollandiában. Hollandia hozzájárult már 1908. évi július hó 11-én hozott törvényvel a berni konvencióhoz, mely a női munkások éjjeli foglalkoztatását a gyárakban eltiltja. 1910. év tavaszán oly javaslatot terjesztett a kormány a parlament elé, mely tartalmazza az eddigi munkásvédelmi törvényt az összes novellákkal és azonkívül egész sorát az üdvös újításoknak hozza. Nők és ifjúmunkások védelmének tekintetében a törvény túlmegy még a berni egyezség határozatain is. A nők éjjeli munkáját minden üzemben tiltja el, míg a német törvény pl. csak oly üzemből tiltja ki éjjel a nőmunkást, melyben 10-nél több munkás dolgozik. Ifjúmunkások védett életkorának határát 16 évről 17 évre emeli az új törvény. Nők és ifjúmunkások napi munkaideje ezentúl 11 óra helyett csak 10 óra lehet, férjezett asszonyok szombat d. u. 4 órakor fejezik be a munkát. Nők és ifjúmunkások 4 $\frac{1}{2}$ órai munka után legalább $\frac{1}{2}$ órai munkaszünetet kell, hogy kapjanak. Ha a munkaidő nem több mint 6 óra és ha esti 6 óra előtt végződik, akkor egy órai pihenőt kell közbeiktatni. Ha a munkaidő hosszabb és később végződik, akkor a pauza 1 $\frac{1}{2}$ óra kell, hogy legyen. 13 évnél fiatalabb iskolaköteles gyermekek egyáltalában ki vannak tiltva a gyárakból. Ezentúl nemcsak ifjúmunkásoknak, hanem teljes korú női munkásoknak is munkajegyet ad a hatóság, ezenkívül még pontos jegyzékek vezetésére utasítatik a munkaadó, hogy e törvény végrehajtása ellenőrizhető legyen. Az új törvény kötelezi az orvosokat, hogy minden hivatásos betegséget jelentsenek be, ami jelentős intézkedés.

Külön munkásvédelmi törvény szabályozza a kővágómunkások védelmét. Kővágó csak 14 évnél idősebb munkás lehet és csak orvosi felülvizsgálat után léphet erre a munkára. 17 $\frac{1}{2}$ éves koráig a munkás tartozik évente orvosi vizsgálaton megjelenni. Szakadatlanul csak 7 óra hosszat dolgozhat a munkás. A napi munkaidő felnőtteknél 9 órát, ifjúmunkásoknál csak 7 $\frac{1}{2}$ órát tehet ki. A műhelyekben a porelszívásról kell, hogy gondoskodás történjék. A kővágóknál igen nagy az 50 éven aluliak halandósága.

A női iparfelügyelet kiterjesztése Dániában. A belügyminiszter a már alkalmazott gyári iparfelügyelőn kívül még egy vizsgázott műszaki női szakközveget alkalmazott, ki a sütődékekben és cukrászdákban fogja a nők munkáját ellenőrizni.

Az ónhuták munkásainak védelme Oroszországban. Az orosz kereskedelemügyi miniszter elrendelte, hogy a huták pormentes részeiben fűthető fürdő-, öltöző- és étkező-helyiségeket kell berendezni. Vizet, szappant, törülközőt a gyáros ingyen tartozik adni. Nemkülönben munkásruhát is, cipőt és kalapot, mely munkaközben viselendő és melyet az üzem elhagyásánál föltétlenül le kell vetni, ingyen tartozik adni a gyáros. A fürdőt a munkás kétszer egy héten használhatja. A munkaidőn belül is, ha az orvos elrendeli.

A japán kormány szociálpolitikája. A japán kormány visszavonta hirhedt gyári törvényjavaslatát, mely nagy megütközést keltett a szociálpolitikailag haladott országokban és emberségesebb formában óhajtja még ez évben a parlament elé terjeszteni. A japán belügyminiszterium egészségügyi osztályának főnöke törvényjavaslatot terjesztett a képviselőház elé, mely a nők éjjeli munkáját tiltja meg a szövőgyárakban. Számtalan nő dolgozik a gyárakban éjjel-nappal oly borzasztóan egészségellenes viszonyok közt, hogy legtöbbjük már 2-3 év múlva munkaképtelenné válik.

...	JOGGYAKORLAT	...
-----	---------------------	-----

BETEGSEGÉLYEZÉS.

Pénztári tag ingyenes magánfél vagy humanitarius intézmény által eszközölt kórházi ápolása a pénztárt táppénz fizetése alól nem mentesíti.

A budapesti munkásbiztosítási választott bíróság 1910. Bt. II. 36/12. sz. ítélete.

Ítélet: A választott bíróság kötelezi [az országos pénztárt, hogy M. S. igénylőnek koronát betegségélyezés címén fizessen.

Indokolás: Az igénylő kérelme arra irányult, hogy részére a szanatóriumi ápoltatása idejére a napibérosztálynak megfelelő táppénz ítéltesék meg.

A budapesti kerületi munkásbiztosító pénztár 19.917/1910. II. sz. határozatával az igénylőt az 1910. évi január hó 7-én túl terjedő igényével elutasította, mely határozat ellen az igénylő törvényes időben felebbezéssel élt s ebben igényének megállapítását kérte.

Nem vitás, de a gyulai »József-szanatórium« értesítéséből is kitűnik, hogy az igénylő ott 1909. december 24-től 1910. június 15-éig tüdőgümőkór ellen kezeltetett és pedig ez alatt az idő alatt ingyenes kezelésben részesült; a kérdés tehát az, hogy tarthat-e az igénylő az 1907. évi XIX. t.-c. alapján igényt arra, hogy az ingyenes kezelésen kívül, a kezelés idejére táppénzben is részesítesék, avagy az ingyenes kezelés esetén ily igényt nem formálhat.

A kérdés eldöntésénél a T. 50. §-ából kell kiindulni, amelynek 3-ik pontja szerint betegség esetére az igénylőnek táppénzre van igénye, s ezt a pénztár az igénylőnek megfizetni tartozik.

A T. a pénztárt ezen kötelezettsége alól — eltekintve a T. 52. §-ában felsorolt esetektől — nem mentette fel, egyedül azt engedi meg, hogy bizonyos esetekben (38. §) a táppénzt kórházi ápolással helyettesítheti. Még abban az esetben is különösen intézkedik (59. §) a köz vagy nyilvános jellegű kórházakban közápolásban részesültek ápolási költségeinek a pénztár által leendő megtérítéséről, vagyis a pénztárt az 50. §-ban reá rótt kötelezettség alól még abban az esetben sem mentesíti, ha az ápolás közkórházban, esetleg ingyen helyen történt.

Kétségtelen ebből, hogy 50. §-ban megállapított igény csak abban az esetben szűnik meg, ha a pénztárt feltétlenül terhelő táppénz más úton kimerítettik, vagyis ha a kórházi ápolás a pénztár terhére történik. de nem mentesíti a pénztárt az a körülmény, hogy az ápolás magánfél vagy humanitarius intézmény által ingyenesen történik. A társadalom vagy privát egyén által nyújtott segély nem szünteti meg az igénylőnek a T.-ben gyökerező jogait, s nem szünteti meg a pénztárnak a T.-ben megállapított köteleztségeit.

A bíróság ezeknél fogva az igénylő táppénz igényét megállapította.

Orvosszakértő mindenkör a választott bíróság tárgyalásán s nem megkeresett bíró előtt hallgatandó meg.

A m. kir. állami munkásbiztosítási hivatal 1910. évi november hó 8-án kelt 1910. P. 98/2. sz. végzése.

Megjegyzí a hivatal, hogy a választott bíróság abbeli eljárását sem találja a törvénynyel teljesen megegyezőnek, hogy a pörnek tárgyalása s ítélettel történt eldöntése alkalmával, melynél az igénylő személyesen jelen volt, orvosszakértőt meg nem hallgatott, hanem azon szakértői vélemény alapján ítéltkezett, amelyet az általa megkeresett szegedi kir. járásbírószág szerzett be.

Való ugyan, hogy az Elj. rendelet 166. §-a értelmében a szakértők meghallgatása megkeresett bíróra bizható, ez az általános rendelkezés azonban nem befolyásolhatja annak az orvosszakértőre nézve az 1907 : XIX. t.-c. 165. §-ában s ennek nyomán az Elj. rendelet 183. §-ában előirt különleges szabálynak teljes érvényesítését, hogy a választott bíróság tárgyalásaihoz mindazokban az esetekben, midőn betegség esetében keresetképtelenség főnnforgásáról, vagy balesetnél a balesetnek a halállal vagy keresetképtelenséggel való összefüggéséről, vagy a keresetképtelenség fokáról van szó, orvosok is meghivandók.

A megkeresett bíró által jegyzőkönyvbe foglalt orvosszakértői vélemény

egyfelől a jelzett jogszabályok ezen határozott rendelkezése következtében nem pótolhatja az orvosszakértőnek a tárgyaláson való meghallgatását, másfelől azért nem, mert a közvevesség szempontjából nem lehet közömbös, vajjon a szakértő a tárgyalás adatainak a felek kölcsönös előterjesztéseinek és a bírák és felek esetleges kérdéseinek összhatása alatt véglegesíti-e véleményét, avagy pusztán a megvizsgált szervezet ismerete alapján elvonultságban alkotja-e azt meg? Az ítélező bíróság is a közvetlenül előtte a tárgyalás keretében és világításában adott szakvéleményt határozottság és megbízhatóság tekintetében is behatóbban mérlegelheti, mint az eléje pusztán írásban terjesztett véleményt.

BALESETBIZTOSÍTÁS.

Szappanfőzdék balesetbiztosítására kötelezett üzemek; konkrét balesetügy kapcsán elvileg kimondja az állami hivatal.

A m. kir. állami munkásbiztosítási hivatal 1910 október 13-án kelt 1910. P. 106/2. sz. ítélete.

A m. kir. állami munkásbiztosítási hivatal az országos munkásbetegsegélyző és balesetbiztosító pénztár fölebvezését elutasítja és a szegedi munkásbiztosítási választott bíróság ítéletét helybenhagyja.

Megokolás. Nem vitás, hogy B. I., a mint szabadkai B. M.-féle szappanfőzdében állandóan alkalmazott munkásnak az 1908 július 19-én történt, lugkővel telt bádoghordónak fölnyitása alkalmával egy darab lugkő a jobb szemébe freccsent és nevezett általa balesetet szenvedett. A sz.-i kerületi munkásbiztosító pénztár 30% munkaképesség-csökkenést és évi 748 K 80 fillér keresete alapján 1908 július 10-étől kezdődőleg időleges járadékot állapított meg részére, melyet azonban az országos munkásbetegsegélyző és balesetbiztosító pénztár 8.514/909. számú határozatával beszüntetett és B. I.-t baleseti kártalanítási igényével elutasította azért, mert az 1907. évi XIX. t.-c. 3. §-a a szappanfőzdeket, mint ilyen üzemeket nem sorolja be a kártalanítási kötelezettség alá eső üzemek közé. Igénylő fölebvezése folytán a sze.-i munkásbiztosítási választott bíróság 1909. P. 27/4. számú ítéletében igénylőnek állandó járadékhoz való igényét és az igény mérvét 1908 július 10-ikétől kezdődőleg évi 112 K 38 fillérben állapította meg. Ezen ítélet ellen az országos munkásbetegsegélyző és balesetbiztosító pénztár törvényes időn belül fölebvezéssel élt, kérvén annak a kimondását, hogy a szappanfőzdék, mint ilyenek, balesetbiztosítási kötelezettség alá nem tartoznak. Ilykép vitás csakis az, hogy a szappanfőzdék, mint ilyenek, balesetbiztosítási kötelezettség alá esnek-e? Köztudomású tény, hogy a szappanfőzés egyik alkatlemeze a lugkő. Kétséget nem szenved, a mint ezt a jelen eset is bizonyítja, hogy a lugkő maró sajátságánál fogva nemcsak az egészségre ártalmas anyag, de magát a testet és szervezetet is veszélyezteti. Tény, hogy a szappanfőzőipar, mint ilyen, az 1907: XIX. t.-c. 3. §. alá a törvénynek egy általánosságban meghatározott megjelölése, még pedig az 1907. évi XIX. t.-c. 3. §. 10. pontja, mely alá ezt az ipart is sorolni kell. Ezért a felső bíróság a szappanfőzési ipart, mint ilyen, tekintettel, hogy annak üzemében az egészségre ártalmas és mérges anyagok fölhasználtak: ezen §. 10-ik pontja alá sorolandóknak s ezért magát a szappanfőzési ipart baleset elleni biztosításra kötelezett üzemnek találta. Az abban alkalmazottak tehát baleset esetére is biztosítottoknak tekintendők. Mivel pedig nem vitás sem az igény, sem annak a mérve és kezdő időpontja, az országos pénztár részéről beadott felebvezés elutasításával a szegedi munkásbiztosítási választott bíróság ítéletét az itt és abban felhozott indokai alapján helybenhagyni kellett.

A most közölt ítélet az 1907. évi XIX. t.-c.-nek egyik leglényegesebb hibájának érdekes példája. A törvény a balesetbiztosítási kötelezettség kérdésében való határozathozatalt első fokon az országos pénztár igazgatóságának hatáskörébe utalja. Az érdekelt munkaadók felebvezése folytán kerül a balesetbiztosítási kötelezettség végleges eldöntése az állami munkásbiztosítási hivatal elé. Ezzel szemben a jelen esetben konkrét balesetügy kapcsán a sz.-i választott bíróság megállapítja a balesetbiztosítási kötelezettséget, az országos pénztár, mely különben határozni volna hivatva, felebbezi ezt az ítéletet és az állami hivatal bírói tanácsa konkrét eset kapcsán elvileg kimondja, hogy a szappanfőzdék balesetbiztosításra kötelezett üzem. A jogorvoslati rendszer egységessé tétele munkásbiztosítási kérdésekben a novella egyik legfontosabb feladata lesz.



SZAKIRODALOM.

**Gelléri Mór összes munkái.**

Az elmúlt év május havában Szegeden az odaváló írók és iparosok kezdeményezésére országos ünneplésben részesült Gelléri Mór, aki akkor töltötte be írói pályájának negyvenedik esztendejét. Ez a negyven év a magyar ipar fejlődése érdekében írt számtalan ismeretterjesztő és agitációs irodalmi munkásság közepette folyt le. Ezért szép Gelléri érdemei megörökítésének az a módja, hogy pályája folyamán megírt értekezéseiből, cikkeiből és beszédeiből összeállítottak öt kötetre valót és négy évtizedes közéletű jubileumára kiadták. E kötetek elé pedig bevezetőül összeállította a jubileumi bizottság a jubileumi ünnepek anyagát.

Ez az első kötet *Negyven év a magyar ipar szolgálatában* cím alatt jelent meg (Budapest, 1910., kiadja a Gelléri-jubileumi és könyvkiadó bizottság) és tartalmazza Gellérinek *Emlékezés és elmékedések* címen Szegeden a Dugonics-Társaságban jubileuma alkalmából tartott előadását, az ünnepek lefolyásának leírását, a beérkezett üdvözlő irásokat, végül a jubiléum életrajza és munkásságának ismertetését.

A *Szociális problémák* című kötetben Gellérinek a kivándorlásról, a munkanélküliségről, a »sárga« munkásszervezetekről, a svédországi nagy sztrájk-ról, a sztrájkok ellen való védekezésről, a munkaadók szervezkedéséről, a munkáskamarákról szóló német törvényjavaslatról, a német munkáskamarákról és a békéltető bizottságokról szóló nagyobb tanulmányait találjuk meg, amelyekben mindenütt a társadalmi béke erős hívének mutatkozik.

Régi irások és újak cím alatt pályája emlékeit, utazásait, a sajtókongresszusokon szerzett tapasztalatait, a háztartásban és művészet s műipar köréből vett cikkeit eleveníti fel.

Ujdonságok az ipar terén címmel azokat az apró közleményeit gyűjtötte össze, amelyekkel, mint a külföld technikai haladásának hű krónikása, tájékoztatta állandóan a magyar iparosságot.

Az újabb ipari mozgalmak köréből az ipart érintő törvényeinket, az iparpártolást, az ipari szakoktatást és nagyszámú kisebb ipartörténeti közleményt hoz a legutóbbi három évtizedből.

Az utolsó kötet az *Újabb modern kiállításokról* szól, hazánkban mindenestre a legavatottabb kézből, mert a kiállításügynek nálunk alig van Gellérinél alaposabb ismerője, sőt az e kérdésre vonatkozó javaslatai a külföldi kongresszusokon is kellő méltánylásra találtak.

Ezek a kötetek értékes dokumentumai egy az ipar fejlődése szolgálatában eltöltött munkás életnek, amely az ipari és iparral kapcsolatos kérdéseket négy évtizeden keresztül szóval és tollal egyaránt lankadatlan szorgalommal művelte.

X.

Munkásbiztosítási Tisztviselők Lapja cím alatt jelent meg a Munkásbiztosítópénztári alkalmazottak országos egyesületének hivatalos közlönye dr. Bánóci László szerkesztésében. Az elevenen szerkesztett első szám nagyon helyesen jelöli meg a szakközlöny célját, midőn programként megállapítja, hogy nem teoretizálni fog, hanem a tisztviselők fájdalmainak, panaszainak és vágyainak ad kifejezést. A pénztári alkalmazottaknak érdekeik hathatós védelme szempontjából van szükségük szaklapra. Ennek a célnak — legalább a program erre vall — bizonyára meg fog felelni a szakközlöny.

»**Die Socialversicherung als Organisationsproblem**« cím alatt jelenik meg dr. Verkauf Leónak az osztrák munkásbiztosítási törvényjavaslatot tárgyaló könyve, melyre előre is felhívjuk az érdeklődő közönség figyelmét. Megrendelhető a Munkásügyi Szemle kiadóhivatalában. Ára 7 korona.

1911. január közepén jelenik meg:

Dr. VERKAUF LEO-tól
DIE SOCIALVERSICHERUNG ALS ORGANI-
SATIONS-PROBLEM.

Ein Votum zur österreichischen Regierungsvorlage.

Bolti ára 7 korona.

Megrendelhető a Munkásügyi Szemle kiadóhivatalában.

Megjelent

**A BETEGSEGÉLYEZÉSI ÉS
BALESETBIZTOSÍTÁSI ELŐ-
JEGYZÉSI NAPTÁR 1911. ÉVRE**

finom vászonkötésben 312 oldalon. Ára 5 korona. Kapható a kiadóknál, Braun Pál és Kovács Károly pénztári tisztviselőknél: Budapest, V., Hernádu-tca 15. szám.

Ez a naptár hasznos segédkönyve a munkaadóknak és mindazoknak, akik a munkásbiztosítás révén érdekelve vannak, mert az 1907. évi XIX. t.-c. teljes kommentáros szövegen kívül könnyen áttekinthető és kezelhető módon ismerteti az összes tudnivalókat, amelyek a törvény végrehajtásánál nélkülözhetetlenek.

**ROZSDA ELLEN LEG-
MEGBIZHATÓBB MÁZ**



LEGJOBB HAZAI GYÁRTMÁNY
SIDEROSTHEN-LUBROSE MŰVEK.

Iroda: BUDAPEST, VI., Podmaniczky-u. 27.
Gyár: FIUME.

**„Continental“
Pneumatik**



legjobb gyártmány
kerékpárok, hintók
és automobilon ke-
:: rekei részére. ::

**ÖSTERREICHISCH-
AMERIKANISCHE
GUMMIFABR. A.-G.**
WIEN, XIII., BREITENSEE.

Raktár Budapesten:
DÉRY GYULÁNÁL,
VI. ker., Révay-utca 6. szám.



SZENT-LUKÁCSFÜRDŐ gyógyfürdő, BUDA.

TÉLI ÉS NYÁRI GYÓGYHELY.

Természetes forró-meleg kénes források, iszapfürdők, iszapborogatások, masszázs, vizgyógyintézet, gőzfürdők, kő- és kádfürdők, gyógyvízszodák. Olcsó és gondos penzió. Csúsz, köszvény, ideg-bőrbajok, lakás, ellátás felől kimerítő prospektust küld ingyen a
SZT.-LUKÁCSFÜRDŐ IGAZGATÓSÁGA, BUDA.

A KRISTÁLY-forrás

A legtisztább és LEGEGÉSZSÉGESEBB asztali és borviz. — Hathatós szomjcsillapító. — Óvszer fertőző betegségek ellen.

szénsavval telített ásványvíze hasznos ital ÉTVÁGYZAVAROKNÁL és EMÉSZTÉSI NEHÉZSÉGEKNÉL.
SZT. LUKÁCSFÜRDŐ KÚTVÁLLALAT R.-T., BUDÁN.

A GLOGOWSKI ÉS TÁRSA CÉG „KARTOTHEK” OSZTÁLYA

(Budapest VI., Andrásy-út 12.),

mint a Kerületi Munkásbiztosító Pénztárak, valamint az Országos Baleset-biztosító- és Munkásbetegélyező Pénztár szállítója, felhívja az összes *Kerületi, Vállalati és Magánpénztárak*, nemkülönben *Egyesületek és Testületek* figyelmét, az egyéni törzslapok, tagok és egyéb nyilvántartások kezelésére **kitűnően** bevált „KARTOTHEK”-rendszerére. Bővebb felvilágosításokkal szívesen szolgálunk, sőt „KARTOTHEK”-rendszerünket az érdeklődőknek helyszínen **vételkötelezettség nélkül** bemutatjuk.

GARAY SAMU ES TÁRSA

sebészeti-, mű-,
kötőszersz- és vil-
lanygép-gyártók.  BUDAPEST, IV.
Kossuth Lajos-
utca 1. szám.
(Ferenciek bazára). Gyár ugyanott az udvarban.

A budapesti és számos vidéki kerületi munkásbiztosító pénztár és betegségélyező egyletek szerződéses szállítói ajánlják saját készítményű sérvekötő, haskötő, orthopädia-gépeiket; műlábak, műkezek, lábgépek, mellfűzők és összes egyéb betegápolási gyártmányaikát és orvosi műszereiket, valamint rendelő intézeteknek szükséges vasbutor és egyéb berendezéseiket.

JUTÁNYOS GYÁRI ÁRAK!
Javításokat gyorsan és olcsón teljesítenek.
PÁRTOLJUK A MAGYAR IPART!

HIRSCH és FRANK

Budapest-salgótarjáni gépgyár és vasöntő részvénytársulat. BUDAPEST, VI., ARÉNA-ÚT 132. sz.

□ Külön osztály: TÉGLAGYÁRI GÉPEK. □
Gyárt: FALITÉGLA- S CSERÉPSAJTÓKAT,
TÉGLAGYÁRTÓ- ÉS ANYAGMEGMUNKÁLÓ-
□ GÉPEKET, legújabb és legjobb bevált □
□ szerkezetekben. □

Elvállalja anyagvizsgálatok kivételét és
TELJES TÉGLAGYÁRI TELEPEK LÉTESÍTÉSÉT

Tervek és költségvetések díjtalanul. □ ELSŐRANGÚ REFERENZIAK.

TELEFONSZÁM 50—81.

BUNZL ÉS BIACH

BUDAPEST, IX. KERÜLET
SOROKSÁRI-ÚT 94. SZÁM.

Vesznek és eladnak mindennemű rongyokat és papirhulladékot. Állandó nagy raktár tisztítórongyokban.

JUSZT FERENC

LÁTSZERÉSZ
BUDAPEST, IV., MUZEUM-KÖRÚT 15. SZ.

Ajánlja dűsan felszerelt látszerészeti árúk raktárát. Saját készítményű szemüvegeket, valódi hegyi kristályüvegek; a legfinomabb Goerz és Busch féle látszöveket. A pénztár tagjai 15% engedményben részesülnek.

AEROLITH

KIS J. JENŐ

okl. mérnök szabadalma

Az „AEROLITH“

a modern építkezésnek építőköve, mellyel nemcsak gyorsan és olcsón, de az egészségügyi követelményeknek legmegfelelőbben lehet építeni.

Az „AEROLITH“-

falak szárazak, szellőztethetők és kívül-belül bármely módon még kiégetéssel is desinficiálhatók.

Az „AEROLITH“

ezért kiválóan alkalmas kórházak, iskolák, munkáslakások, műhelyek stb. építésére.

Bővebb felvilágosítással készségesen szolgál

KIS J. JENŐ

okl. mérnök, építési vállalkozó, szab. Aerolith-, cementárú- és terracit-gyáros

Budapest, V., Pozsonyi-út 19.

TAURIL

MAGYAR MUNKÁS
MAGYAR MUNKÁJA

a legtökéletesebb TÖMITŐ LEMEZ

EXPORT AZ EGÉSZ VILÁGBA.
ÓVAKODJUNK UTÁNZATTÓL.

Tauril központi elárúsfutási iroda:

Budapest, VI., Gyár-utca 26. sz.

□ ALAPITVA: 1892. ÉVBEN. □
ÁLLAMI FELÜGYELET ALATT.

GERŐ FERENC

KATONAI ELŐKÉSZÍTŐ INTÉ-
ZETE AZ EGYÉVES ÖNKÉN-
TESSÉGI KÉPESÍTŐVIZSGÁRA

Budapest, VII., Rózsa-utca 33.

Előkészít 6 és 10 hónapra terjedő tanfo-
lyamokon. Részletes ismertető és vezér-
fonal a tanuláshoz az igazgatóságnál kap-
ható. Beiratás naponként d. u. 4-7-ig.

TELEFON 79-34.

HIRMANN FERENC

FÉMONTÓDE, RÉZ- ÉS ÉRCMŰÁRÚGYÁRA
BUDAPEST VII., CSÁNYI-U. 7-9.

KÉSZÍTEK mindennemű szerelvényeket, víz-, gőz-
légszesz- és fürdőberendezések részére. Szőlő- és
pincegazdászati gépeket és eszközöket. Szivattyú-
kat. Vasuti kocsik és hajó-szerelvényeket. Kereske-
delmi réz- és vas-súlyokat. Öntvényeket minden
ötvözet szerint. Állandóan raktáron: vízvezetési
szerelvények, kovácsolt és öntöttvas-csövek. Öntöttvas
fürdőkádak és zománczott kiöntők. Egész-
ségügyi berendezések. Fayence-árúk.

BUDAI MÁRIA-FORRÁS

természetes sulfatos ásványvíz.

Ivókúra hidegen vagy melegen.

INDIKÁLT:

1. Szív és véredények bajainál, arteriosclero-
sisnál és agyvérterorlódásnál unicum és specifi-
kum. 2. Gyomor-, bél-, máj- és epeutak bajai-
nál. 3. Vese-, húgy- és ivarszervi bántalmak-
nál (húgycső, húgycsőtakar, vesefőveny, vese- és
húgyhomok és vesemedencelob eseteiben). 4. Pros-
tatabajoknál, méhbajoknál, köszvénynél,
(húgysavas diathesis, elhízásnál és cukroshúgy-
árnál. 5. Páratlan hatású gyermekhashajtó.

ELŐNYEI: 1. A vizeletet enyhén és biztosan fo-
kozza, szabályozza és tisztítja (nátrium nitr-
icum, magnesium sulfuricum és calciumchlorid tar-
talmánál fogva). 2. A bélműködést nagyobb te-
vékenységre serkenti. 3. Az étvágyat meg-
lepően elősegíti. 4. Kevés szén-savat tartalmaz.

MAGYAR TÖRLŐGUMMI

kapható minden papirkereskedésben

VÉDJEGYE:



Magyar címer a védjegye,
Magyar diák csak ezt vegye!

MAGYAR
RUGGYANTAÁRÚGYÁR
RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
BUDAPEST.

Császárfürdő Budapest.

Nyári és téli gyógyhely az Irgalmasrend kezelése alatt. Kénes hév-
vizű gyógyforrásai páratlanok. Ezek a források bőségesen táplálják
vizükkel az intézet valamennyi fürdőjét, u. m. a gőzfürdőt és nép-
gőzfürdőt, az egyes és közös külön női- és férfi-iszapfürdőket (iszap-
borogatások), márványkád-, porcellán- és kőfürdőket, valamint török- és
horganykád-fürdőket, továbbá a hőlég-, szénsavas- és villamos-fürdőket.
Ezekből a dús gyógyforrásokból kapja vizét a kontinensen egyedül álló
női- és a férfiuszoda is.

A Császárfürdő kiváló gyógyító ereje nemcsak csúzos bántalmak és
idegbajok ellen, hanem sok más betegségeknek is általánosan elismert. Ivó-
kurája kitűnő gyógyhatású hurutos légzőszerveknél és altesti pangásoknál.

Lakószobái kényelmesek; berendezésük a különböző igényekhez
van szabva. Jutányos árak. Minden tekintetben szoliditás. Gyógy- és
zenedíj nincsen. Prospektust ingyen és bérmentve küld *az igazgatóság.*

Kapható minden jobb bőr-, cipő- és divatárú kereskedésben.



Kapható minden jobb bőr-, cipő- és divatárú kereskedésben.

'MATADOR'

RUGGYANTA ÉS
BALATAMŰVEK
RÉSZV.-TÁRS.

POZSONY-LIGETFALU.

...

*Műszaki ruggyanta-
árúk és balataszif-
gyártása.*

Kizárólag viszonteladókkal dolgozunk.



Vezérképviselőt és raktár

BARTA GYŐZŐ

Budapest, VI., Dávid-utca 1/B.



MÁLNÁSI SICULIA GYÓGYVIZ

az összes hurutos bántalmaknál pótolhatlan.
A gyomorégést azonnal megszünteti. —
Hatásában fölülmulja a continens ösz-
szes hasonló gyógyvizeit és különösen
javaltatik a gége, torok, tüdő, vese, hólyag
és a belek hurutos bántalmainál.

MINDENÜTT KAPHATÓ. Főraktár: BRÁZAV BUDAPEST.

MUNKÁSÜGYI SZEMLE

KÖZLEMÉNYEK A MUNKÁSBIZTOSÍTÁS, A SZOCIÁLIS EGÉSZSÉGÜGY, A MUNKÁS-
VÉDELEM, A MUNKAVISZONY ÉS AZ IDE VONATKOZÓ JOGGYAKORLAT KÖRÉBŐL-

SZERKESZTI: KIS ADOLF.

TÁRSSZERKESZTŐK: Dr. STEIN FÜLÖP és Dr. HAHN DEZSŐ.

Megjelenik minden hó 10-én és 25-én. Előfizetési ár egy évre 20
korona. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., Rózsa-utca 29.
Telefon 93-99. Postatakarékpénztári csekk-számla 24.911.

TARTALOM : CIKKEK: A foszfortilalom a képviselőházban. — Alaki kártalanítási
jogunk fejlődése. Dr. Vályi Sándortól. — Az iparfelügyelők tevékeny-
sége az 1909. évben. Hlavács Kornéltól. — Az ország közállapota 1909-ben. Bresztovszky
Ernőtől. — A tejkérdés a munkások szempontjából. Dr. Kis Gyulától. — Munkabér-, táp-
pénz- és áremelkedés. — Munkásvédelmi törvényhozás a külföldön 1909-ben. — **SZEMLE :**
Szociális egészségügy: Az ólombetegség csökkenése. — A cukorbetegség növekedésének okai. —
A rákbetegség gyakorisága különböző foglalkozásoknál. — Az anya és gyermek egészségügyi
védelme. — Szülészeti intézetek Poroszországban. — Lakáskérdés Ausztriában. — **Munkásbiz-
tosítás :** Az országos pénztár közgyűlése. — A balesetelhárítási bizottság Ausztriában. — Az osztrák
bányatársulások 1907-ben. — A munkásbiztosítás statisztikája. — Munkás-balesetkártalanítások
Angliában. — **Munkásvédelem :** Nyolc órás munkaidő a kővágóiparban. — Szállítási balesetek
elhárítása a porosz bányákban. — Az éjjeli munka eltiltása a sütőiparban. — Munkásvédelmi intéz-
kedések Hollandiában. — A női iparfelügyelet kiterjesztése Dániában. — Az ónhuták munkásainak
védelme Oroszországban. — A japán kormány szociálpolitikája. — **Joggyakorlat :** Betegség-
lyezés. — Balesetbiztosítás. — **Szakíródalom.** — **Hírdetések.**

LIBÁL és MÁRZ

optikai intézet motor-hajtással

BUDAPEST, VI. KER.,
TERÉZ-KÖRÚT 54. SZ.

a nyugoti pályaudvarral szem-
ben, a Podmaniczky-utcai sarok-
házban.

Telefon 99-56. □ Törzsüzlet 1846-ban alapítva.

Csüptető- és szemüveg-különlegessé-
gek. Színházi látszók és távcsövek.
Hőmérők. Nagyítók. Üvegműszerek.
Laterna magikák. Rajz- és mérőeszkö-
zök. Barométerek és nedvességmérők.
Tájélok. Szög- — dobok — tükrök és
prizmák. Különböző fajszámú mérők (areo-
meterek). Fényképezési kamarák és
kellékek. **SPECIALISTÁK:** Törv. vé-
dett gyári villamosjelző és csirkeköltő-
hőmérőkben. Úgyszintén különféle
munkás szemüveg és respirátorokban.
*A legtöbb budapesti és vidéki munkás-
és betegsegélyező pénztárak szerződés-
ses szállítói.*



Elszakíthatlan
munkásöltöny

Orvosi boncköpeny
Orvosi rendelő kabát
Gyógyszerésköpeny
Vegyészköpeny

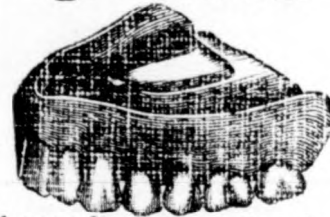
GUTMANN J. ÉS TÁRSA

Budapest, Rákóczi-út 16.

Minta és árjegyzék ingyen és bérmentve.



Budapest, IV. ker., Károly-körút 26. 1. em.
fogtechnikai és fogorvosi



mütermünkben készí-
tünk (a gyökér eltávo-
lítása nélkül is) termé-
szethű fogpótlásokat
aranyban és (vulcanit)
kautschukban száj-
padlás nélküli fogpót-
lások, u. m. arany-
koronák, csapos fogak és aranyhidak a leg-
művészebb kivitelben. Továbbá arany, porcellán,
cement és amalgam töméseket (plombák), fog-
huzás teljes érzéstelenítéssel.

Edelmann József dr. és Márfoy Arthur
egyet. orvos — fogorvos.

Rendelés 9-6-ig. □ Ünnepnap 9-1-ig.
Mérsékelt árak! Lift Villamos megálló.

A fogfájás és a modern fogpótlás című,
mindenkit érdeklő könyv most jelent meg dr.
Edelmann és Márfoy fogorvosok tollából (IV.,
Károly-körút 26.) 10 fillér ellenében díjtalanul
bárkinek megküldetik.

Szent-Margitszigeti üdítővíz

A legkiválóbb szénsavval telített ásványvíz.

Mint asztali víz nagyon kellemes,
jó hatása, egészségpótló ital. —
A Szent-Margitsziget gyógyfürdő
felügyelősége saját kezelésében.
Telefon 36-52. Telefon 36-52

Minden jobb fűszerüzletben
és vendéglőben kapható.



Orvos urak figyelmébe!

Ludtalpúak és fájós lábúak legjobb eredményel használják a **szab. Laufer ludtalp-fűzőt.**

Szakorvosok által elismerve. — Prospektust kívánatra ingyen küld az egyedüli készítő

SZÉKELY ÉS TÁRSA

ortopéd-cipész.

BUDAPEST,

IV., Muzeum-körút 9. szám.

Kisérelje meg mindenki a közkedvelt

☛ SZABADALMAZOTT ☛

WILLAX

kávékockát,

mely a legtökéletesebb a maga nemében.

Darabja **4** fillérért mindenütt kapható.

FIGYELJUNK a »szabadalmazott Willax kávékocka« felirású csomagolásra!!

FANGÓ

GYÓGYINTÉZET

Budapest VII., Erzsébet-körút 51.
(Körúti fürdőben).

Battagliai vulkanikus radio-activ iszappal való *résztleges göngyölés*. Csúsz, köszvény, idegzsábák, sebészeti utóbántalmak és izzadmányok (hasüri) eseteiben gyors és radikális eredmény. ☐

Ajánlják orvosaink
☐ legkiválóbbjai. ☐

1909-ik évben 32.000 kezelés.

Munkásbiztosító pénztárak figyelmébe ajánlja az Országos Pénztár 1909. okt. 28-án megjelent 38.457. sz. körirata.

FANGÓ-ELADÁS. HÁZI KEZELÉS.

VEZETŐ ORVOS: VÁNDOR DEZSŐ DR.

SEMPERIT GUMMIWERKE

G. m. b. H. ■■ WIEN.

Automobil-, kocsik- és motor-pneumatik kocsikerék-gummi

Vezérképviselő és raktár:

SALZBERGER SAMU

VI. ker., Andrásy-út 20. szám.

A FOGÁPOLÁS legtokéletesebb eszköze

a Dr. EGGER-féle Kalium chloricum-

FOGPASZTA.

ORVOSILAG AJÁNLVÁ.

Főraktár NÁDOR-GYÓGYSZERTÁR
Budapest, VI., Váci-körút 17. szám.